

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1927.

Första kammaren.

Nr II.

Onsdagen den 2 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Rosén* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 179, angående ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring.

Herr statsrådet *Thyrén* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 182, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom m. m.; och
nr 191, med förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk.

Upplästes följande inkomna läkarintyg:

Att revisionssekreterare *Th. Borell* på grund av ett akut eksem är oförmoden att under den närmaste veckan delta i riksdagsarbetet, intygas.
Stockholm 1. 3. 27.

J. Strandberg,
leg. läkare.

Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet **Rosén**, som meddelat, att han vid detta sammanträde ämnade besvara herr Lindhagens interpellation angående skyddande av värnpliktigas liv och hälsa m. m., erhöll ordet och yttrade: Med kammarens tillstånd har herr Lindhagen till chefen för försvarsdepartementet framställt följande spörsmål:

*Ang.
skyddande av
värnpliktigas
liv och hälsa
m. m.*

1) När och på vad sätt kan det förväntas effektiva resultat av riksdagens framställningar 1925 om tillbörligt skyddande av värnpliktigas liv och hälsa samt om fullgott skadestånd för kroppsskada, ådragen under militärtjänst?

2) Anser regeringen ett verksamt ingripande mot denna årligen under fredstid pågående nedskrotning av människomaterial vara åtminstone lika brådskande som vidmakthållandet av en krigsflotta för den sedan 113 år tillbaka förväntades drömda drömmen om någon tvungen användning av densamma i ett framtida krig?

3) Kan det emotses, att statens expropriation av många värnpliktigas utkomst, som genom värnplikten går förlorad, skall föranleda regeringsförslag om fullgod gottgörelse, eller får man anse en sådan rättvisa hopplös och detta till och med i den av 1916 års riksdag ifrågasatta begränsade omfattningen?

Med anledning härav ber jag att få anföra följande.

I en vid 1925 års riksdag i första kammaren väckt motion hemställdes, att riksdagen ville besluta eller hos regeringen begära övervägande av

Ang.
skyddande av
värnpliktigas
liv och hälsa
m. m.
(Forts.)

1:o) en lagstiftning eller andra åtgärder, som kunde bereda de värnpliktiga större trygghet till liv och hälsa under utövning av värnplikten än för närvarande ägde rum;

2:o) sådan ändring i förordningen den 18 juni 1909 om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, att värnpliktiga för sådan kroppsskada erhöle en fullgod, rikligt tilltagen pensionering motsvarande de uteblivna förvärvsmöjligheterna och vållade ofta livslånga lidanden.

Första särskilda utskottet, till vilket motionen remitterades, uttalade i anledning av densamma, att de militära övningarna vore och givetvis måste vara av den art, att det icke helt torde kunna undvikas, att de värnpliktiga under deltagande i dessa övningar drabbades av olycksfall eller ådroge sig sjukdomar med eventuellt dödlig utgång eller med framtida men såsom påföljd. De risker, som förelåge i berörda hänseende, måste emellertid med alla till buds stående medel begränsas. Utan att underskatta värdet och ändamålsenligheten av de olika åtgärder, som, enligt vad utskottet inhämtat, redan vidtagits i nämnda syfte, ansåge sig utskottet dock böra giva till känna den uppfattningen, att förhållandena på detta område icke kunde betecknas såsom fullt tillfredsställande. Sålunda inträffade allt emellanåt händelser, som gäve vid handen, att de värnpliktiga under övningarna understundom utsattes för obehörigt starka fysiska påfrestningar samt att vid förläggning utomhus tillbörlig hänsyn icke toges till väderleksförhållanden och dylikt. Utskottet förordade därför, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande, vilka åtgärder, som kunde vidtagas i syfte att bereda de värnpliktiga större trygghet till liv och hälsa.

Utskottet anförde vidare, att utskottet icke kunnat undgå att finna de nu gällande bestämmelserna om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, vara i åtskilliga hänseenden otillfredsställande. Det syntes därför utskottet önskvärt, att förslag till ny lagstiftning i ämnet med det snaraste framlades för riksdagen.

Med bifall till utskottets hemställan beslöt riksdagen hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande, vilka åtgärder, som kunde vidtagas i syfte att bereda de värnpliktiga större trygghet till liv och hälsa.

Vad först angår frågan om ändrade bestämmelser rörande ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, har förslag till ny förordning om sådan ersättning genom proposition denna dag förelagts riksdagen.

Vidkommande härefter den av riksdagen begärda undersökningen rörande åtgärder i syfte att bereda värnpliktiga större trygghet till liv och hälsa, uppdrog Kungl. Maj:t den 19 mars 1926 åt arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse och marinöverläkaren att, under beaktande av vad som uti 1925 års riksdags första särskilda utskotts utlåtande samt uti förenämnda motion anförts i ämnet, föranstalta noggrann prövning av berörda fråga samt till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till åtgärder, som kunde anses påkallade och lämpliga för vinnande av det av riksdagen angivna ändamålet.

Med anledning härav har sjukvårdsstyrelsen och marinöverläkaren var för sig yttrat sig i ämnet. Myndigheterna hava härvid framfört vissa önskemål, bland annat beträffande förläggningsförhållandena i en del äldre kasernetablissemang samt vid mera tillfälliga förläggningar. Däremot synas myndigheternas yttranden icke lämna något fullt tillfredsställande svar på de frågor, som från riksdagens sida tillmätts särskild betydelse, nämligen vilka åtgärder, som kunna och böra vidtagas dels till förhindrande av att de värnpliktiga under övningarna utsättas för obehörigt starka fysiska påfrestningar, och dels i syfte att vid förläggning utomhus tillbörlig hänsyn må bliva tagen till väderleks-

förhållanden och dylikt. För egen del har jag kommit till den uppfattningen, att en grundlig och allsidig prövning av dessa frågor och med dem sammanhängande spörsmål lämpligen bör verkställas genom särskilda utredningsmän, och är det min avsikt att gå i författning om igångsättande av en dylik utredning.

*Ang.
skyddande av
värnpliktigas
liv och hälsa
m. m.
(Forts.)*

I detta sammanhang torde böra framhållas, att de sanitära förhållandena inom försvarsväsendet givetvis äro föremål för en oavlätlig uppmärksamhet från såväl Kungl. Maj:ts som de militära hälsovårdsmyndigheternas sida, och att särskilda åtgärder för vinnande av här ifrågavarande syfte tid efter annan vidtagas. Sedan det kommit till Kungl. Maj:ts kännedom, att vid förläggning av en värnpliktskontingent, vilken inryckte i januari 1925, använts kalla och fuktiga madrasser, vilka samma dag som inryckningen ägde rum transporterats från förrådet till logementet, har Kungl. Maj:t sålunda den 30 sistlidna december uppdragit åt arméförvaltningens intendentsdepartement och sjukvårdsstyrelse att vidtaga erforderliga åtgärder i ändamål att dylika otillfredsställande, för de värnpliktiga hälsovådliga förläggningsförhållanden icke vidare må förekomma vid arméns truppförband.

I anledning av den pågående influensaepidemien hava under den senaste tiden olika åtgärder vidtagits. Sålunda hava vissa kategorier värnpliktiga erhållit uppskov tillsvidare med inryckning till tjänstgöring. För undvikande av smittospridning från truppförband, där epidemi pågick, hava i vissa fall truppförbandschefer erhållit tillstånd att utöver fastställd utryckningstid kvarhålla de värnpliktiga vid vederbörande truppförband. Ävenså har de värnpliktigas tjänstgöring i vissa fall förlagts till annat än ursprungligen avsett truppförband, och fälttjänstövningar hava inställts. Förflyttning av trupp utanför vederbörlig förläggningssort med närmaste omgivningar får ske endast efter Kungl. Maj:ts medgivande. Slutligen har Kungl. Maj:t, på förslag av generalfältläkaren, bestämt, att övningar av mera ansträngande art icke må förekomma under nu rådande förhållanden.

I den av interpellanten berörda riksdagsskrivelsen av år 1916 anhöll riksdagen, bland annat, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande, under vilka förutsättningar sådan ändring kunde vidtagas i § 1 av lagen den 16 oktober 1914 om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete, att värnpliktig tillkommande rätt att efter fullgjord vapenövning återfå sin anställning utsträcktes att gälla även för det fall, att vapenövningens längd överstege 60 dagar, samt för riksdagen framlägga det förslag, som av nämnda utredning kunde föranledas.

Sedan socialstyrelsen avgivit yttrande i ärendet, har Kungl. Maj:t den 12 juni 1925 beslutit, att riksdagens skrivelse icke skulle föranleda någon vidare Kungl. Maj:ts åtgärd.

Herr Lindhagen: De medborgare i unga år, om vilka det här är fråga, få vara försvarsministern tacksamma, för att han på ett icke så vanligt sätt verkligen tycks ha intresserat sig för denna sak. Det är så mycket mer av behovet påkallat, att ett sådant intresse förefinnes, som sådana här frågor icke ha något stöd i de officiella och halvofficiella organen i landet, ehuru det är en oerhört viktig fråga. Det har i interpellationen anmärkts, att exempelvis år 1925 inkommo ej mindre än 794 ansökningar om ersättning för skada å hälsa, som under året förut hade ägt rum. Därtill kommer ju, att en hel del sjukdomar övervinns, och att man i en mängd fall ej kommer sig för med en sådan anmälan. Således är det åberopade talet ett minimibelopp.

Detta är en sak, som ingriper djupt i familjernas liv. Mödrar ha med kärlek uppfostrat sina gossar och få dem tillbaka som invalider eller väsentligt skadade till hälsan. En del brev, som jag fått från olika delar av landet, vittna

Ang.
skyddande av
värnpliktigas
liv och hälsa
m. m.
(Forts.)

om att detta icke blott är teori utan en blodig verklighet. Men en sådan sak vinner ju ej det ringaste beaktande i pressen, som annars kunde vara ett påtryckningsmedel på riksdagen till att lyfta sina intressen upp på ett högre plan. Jag har ej sett något annat intresse för denna sak än på spaltparaden, såsom det vanligen är med verkliga livsfrågor, som icke likt militärväsendet och andra sådana saker stått främst på dagordningen i alla tider. Denna spaltparad i pressen är verkligen en institution i landet, som avser att fördumma en ofantlig läsekrets, när det gäller viktiga frågor. Detsamma kan sägas om en del kåserier, som ej äro uttryck för humor utan endast ett spridande av okunnighet och dumhet. En föreläsare sade i Göteborg nyligen, att man måste förvåna sig över att något sådant överhuvud taget är tillåtet.

Nu har här emellertid för det första visats handling på löftena, i det regeringen i dag framlagt en proposition om bättre reglering av skadestånden, och vidare har krigsministern — förlåt. att jag sade krigsministern, jag menar förstås försvarsministern — utlovat, att i fråga om förekommande av skada till liv och hälsa det omsider skall ske en grundlig och allsidig utredning, sålunda förmodligen grundad på försvarsministerns hjärtelag och icke på de *partipolitiska* spaltparadernas och kåseriernas okunnighet och fördummelse.

Att det här är av behovet påkallat, framgår även därav, att då frågan remitterades till de högsta militära sjukvårdsmyndigheterna, fattade de så litet saken, att de i sitt avgivna utlåtande, trots den klara motiveringen, trodde, att det endast gällde förläggningsanordningarna, fastän ju också försvarsministern erinrat, att det sträckte sig vida utöver en sådan ram. Jag förstår mycket väl, såsom utskottet också yttrade, att det ej kan helt undvikas, att dylika missförhållanden uppstå vid en sådan inrättning som den allmänna värnplikten. Man kan ej begära, att officerare och underofficerare skola kunna se mitt igenom en värnpliktig och bedöma vad han tål i förhållande till de andra, utan det blir en schablon, som lägges på hela kontingenten, vare sig de äro friska eller sjuka, starka eller klena. Det följer med själva institutionen.

Nu har emellertid försvarsministern gett tappt i fråga om expropriationen av medborgarnas förvärvsmöjligheter. De värnpliktiga förlora nämligen ofta en del tjänster genom att de inkallas till värnpliktens fullgörande. Det har med en liten författning sökts råda bot på detta, men författningen är så maktlös, att det är synd om den stackars författningen. Därför skrev riksdagen år 1916 och begärde ändring däri, men socialstyrelsen kritiserade ihjäl denna begäran och det också, som jag tror, på ganska obestridliga grunder, ty det visade sig omöjligt att komma åt dessa missförhållanden.

Slutresultatet av det hela blir nu, att trots vad som kan göras, såsom vi nu enligt försvarsministerns löfte få det utfört, kan det ändock icke helt undvikas, att missförhållanden uppstå. Och vidare är det konstaterat, att expropriationen av de värnpliktigas vunna tjänstebefattningar, som de sedan förlora, icke kan ersättas. För att få ett fulländat avhjälpande av dessa vanskligheter återstår det således ingenting annat än den allmänna värnpliktens avskaffande. Nu är denna värnplikt avskaffad i Tyskland och andra besegrade europeiska länder. Den är avskaffad i England och Nordamerika, och jag förstår ej, varför icke detta lilla land skulle kunna gå fram på samma väg och lägga en förnuftig svensk avrustning vid sidan av de av kriget framkallade avrustningarna, som ägt rum i de besegrade länderna, och den avrustning av värnplikten, som alltid äger rum i England och Nordamerika, när icke krig pågår.

Jag ber således att till försvarsministerns behjärtande även få framhålla önskvärdheten av den allmänna värnpliktens och i sammanhang därmed även det övriga krigsväsendets avskaffande. Kommer försvarsministern även fram med det förslaget, har han verkligen satt medborgarkronan på sitt huvud.

Herr Sandén: Herr talman, mina herrar! Jag förstod på grund av den bitterhet, som präglade början av herr Lindhagens anförande, att herr Lindhagen, precis som jag, ett par dagar efter det herr Lindhagen framställt den i dag av försvarsministern besvarade interpellationen, observerat ett inlägg, som publicerades i en av huvudstadens aftontidningar — det var för resten Aftonbladet — i vilket inlägg en känd signatur på ett rätt uppseendeväckande sätt gjorde sig lustig på herr Lindhagens bekostnad.

Herr Lindhagens omsorg om de värnpliktiga och deras behandling var så onödig och malplacerad, som gärna kunde tänkas, ty, förutsatte den ärade artikelförfattaren, de värnpliktiga få ju ändå under exercistiden föra ett härligt och hälsan stärkande liv, och skulle olyckan mot all förmodan vara framme, så att de bleve sjuka, finge de undergå en behandling, med vilken de kunde vara fullt tillfredsställda och vilken deras anförvanter också kunde vara lugna för blev tillfredsställande ur alla synpunkter. Herr Lindhagen hade således återigen varit framme i onödan, men han var en oförbätterlig projektmakare och därför behöfve kammaren icke lägga hans interpellation alltför djupt på hjärtat!

Det är mig fjärran att på något sätt söka polemisera mot den tydligen mycket sakkunnige artikelförfattaren i Aftonbladet. Här inför kammaren anhåller jag emellertid att under några minuter få belysa det fall, som herr försvarsministern i sitt interpellationssvar alldeles nyss berörde. Det fall, som han talade om, härleder sig från januari månad år 1925, och fallets konsekvenser synas mig bekräfta, att de av herr Lindhagen påyrkade åtgärdernas vidtagande är av nöden.

Den 16 januari 1925 inryckte en värnpliktig student till militärtjänstgöring å trängens studentkompani i Skövde. Under natten mellan den 16 och 17 januari ådrog han och flera av hans kamrater sig en svårare förkylning på grund av att madrasserna i logementets sängar voro fuktiga. De hade nämligen, enligt vad kompanichefen i inforrad redogörelse förklarar, på morgonen den 16 januari, då de transporterades från ett uteförråd, blivit, som det heter i nämnda redogörelse, »något fuktiga av en snöblandad regnskur, som inträffade under transporten». Några arrangemang vidtogos icke för att torka madrasserna, och temperaturen i logementet var låg. Så gott som samtliga pojkar blevo förkylda, men de gjorde som man gör i den åldern, de höllo sig uppe i det längsta. Efter ungefär en veckas förlopp nödgades emellertid den av mig omnämnde värnpliktige sjukskriva sig. Detta var den 28 januari. Han utskrevs från sjukavdelningen två dagar senare eller den 30 januari såsom symtomfri, men på eftermiddagen samma dag, således den 30, som han utskrevs såsom symtomfri, måste han på nytt sjukskrivas av läkaren, bland annat därför, att han hade en temperatur av 39.5°. Dagen därpå, den 31 januari, var temperaturen 40.5°, varpå en vändning emellertid skedde, och temperaturen började gå nedåt. Den 5 februari hade han således en temperatur av 37.5°, och den 6 februari utskrevs han från sjukavdelningen såsom konvalescent, men — observera detta, mina herrar — enligt den bifogade redogörelsen och enligt läkarens P. M. utskrevs han icke på grund av att han var återställd. Han var konvalescent. Han var efter allt att döma icke så återställd att han skulle utskrivs, men utskrivningen skedde ändå — på grund av att han jämte tre kamrater gjort sig skyldig till överträdelse av ordningsföreskrifterna! Han hade nämligen tillsammans med de tre kamraterna fördrivit tiden med att spela kort, dock icke — enligt vad jag inhämtat — om penningar eller penningars värde. Han utskrevs således på grund av åsidosättande av ordningsföreskrifterna, icke på grund av att han var frisk. Under fyra dagar fick han ligga i sin säng uppe på logementet nästan oförmögen att reda sig själv och, enligt intyg från en del av hans kamrater, så pass sjuk, att

Ang.
skyddande av
värnpliktigas
liv och hälsa
m. m.
(Forts.)

Anq.
skyddande av
värnpliktigas
liv och hälsa
m. m.
(Forts.)

han knappast kunde gå ned och intaga sina måltider i matsalen. Den 10 februari blev han på grund av temperaturförhöjning ånyo intagen på sjukavdelningen. Den 12 februari flyttades han till garnisonssjukhuset i Skövde, där »symtom», som det heter i redogörelsen, »å lungsäcks- och hjärtsäcksinflammation yppade sig» och där han avled den 23 mars 1925.

Den pojken var sina föräldrars ende son. Han var skötsam och begåvad, och föräldrarna, som lagt ut åtskilligt kapital på hans utbildning, hoppades naturligtvis att han skulle gå en lycklig framtid till mötes och vara dem till hjälp och stöd. Dessa förhoppningar grusades ju på ett ganska brutalt sätt. Jag skall i detta sammanhang icke uttala mig om den vård, som ägnades sjuklingen, men jag vill säga, att jag finner det rimligt, att staten under förhållanden omständigheter lämnar föräldrarna ersättning, åtminstone för de kostnader, som de ådragit sig i samband med sonens sjukdom och död. Förlusten är ju i allt fall alldeles tillräcklig.

Kungl. Maj:t, som efter vad jag förstår, ägnat fallet en berömvärd uppmärksamhet, har emellertid icke kunnat tillmötesgå en i dylik riktning framställd begäran utan har förklarat, att den insända ansökningen icke föranleder någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Vi ha således fått uppleva det förhållandet, att dessa föräldrar ej endast under upprörande omständigheter nödgats på grund av militärtjänstgöring förlora sin ende son, utan också nödgats göra högst avsevärda ekonomiska förluster. Det förefaller mig, med tanke på det här relaterade fallet, som om den av mig förut nämnda skribenten borde taga sig en stilla funderare över frågan om allt är bra som det är, innan han på nytt, åtminstone i frågor av denna art, attackerar herr Lindhagen.

Det av mig relaterade fallet har ju, såsom herr försvarsministern nämnde, föranlett regeringen att uppmärksamma den första punkten och senare även de övriga punkterna i herr Lindhagens interpellation. Arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse har hemställt hos försvarsministern att i tjänstgöringsreglementet för armén en bestämmelse införes om att noggrann uppmärksamhet fästes på att de värnpliktiga icke läggas på fuktiga och kalla sängkläder. Jag inregistrerar detta med tillfredsställelse, ehuru jag ber få säga, att det för mig förefaller vara så naturligt, att trupper icke skola förläggas på kalla eller fuktiga sängkläder eller på sängkläder, som varit utsatta för »snöblandade regnkurar» samma dag de skola tagas i anspråk, att jag måste fråga mig vad sjukvårdsstyrelsen egentligen har för uppfattning om vederbörande kompani- chefers omdömesförmåga, då sjukvårdsstyrelsen påfordrar sådana bestämmelser införande i tjänstgöringsreglementet. Men om det är nödvändigt, att dessa bestämmelser skola stå där, har jag ingenting att erinra däremot.

Jag har önskat, herr talman, bringa det nu sagda till kammarens kännedom i förhoppning att kammaren då ärendet på nytt förekommer, skall behärta vikten av tillräckligt skydd åt de värnpliktigas liv och hälsa.

Handlingarna i det fall, som jag här tillåtit mig relatera, finnas tillgängliga hos mig, därest någon av kammarens ledamöter eventuellt skulle önska något närmare studera dem.

Anställdes val av tolv ledamöter i första särskilda utskottet. Därvid avlämnades 93 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckning »gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

- herr Bårg,
- » Sederholm,
- » Rune,
- » Wigforss,

herr Jeansson, J.,
 » Nothin,
 » Ericson, K. Oscar,
 » Borell,
 » von Sneidern,
 » Linders, S.,
 » Frändén,
 » Örne.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Företogs val av tolv ledamöter i andra särskilda utskottet. Därvid avlämnades 67 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »gemensamma listan». Av dessa valsedlar upptogo 56 namnen på följande personer i denna ordning:

herr Olsson, Olof,
 » Dahl, Adolf,
 » Bergström, David,
 » Möller,
 » Ekman, K. J.,
 » Olsson, Oscar,
 » Reuterskiöld,
 » Johansson, J. B.,
 » Bergman,
 » Hansson, Sigfrid,
 » Lundell,
 » Björck.

De 11 övriga valsedlarna upptogo andra namn. Å 10 av dessa valsedlar hade såsom första namn uppförts herr Norling, medan den återstående valsedeln upptog herr Pauli såsom första namn.

Vid bestämmandet av ordningen mellan namnen upptogs till en början såsom första, andre, tredje, fjärde och femte namn respektive herrar Olof Olsson, Adolf Dahl, David Bergström, Möller och K. J. Ekman, vilka i nu nämnd ordning uppförts å 56 valsedlar eller mer än fem sjättedelar av gruppens rösttal.

För avgörande av ordningen mellan övriga namn företogs sammanräkningar enligt 2 § 2 mom. i stadgan om val till riksdagens utskott.

Sjätte rummet tillföll herr Norling, därvid envar av de 10 valsedlar, som i första rummet upptogo hans namn, gällde såsom hel röst. Envar av de 56 valsedlar, å vilka i första rummet uppförts herr Olsson, Olof, räknades såsom en sjättedels röst och den valsedel, som upptog herr Pauli såsom första namn, gällde såsom hel röst. Det för herr Norling uträknade rösttalet utgjorde 10.

Vid härefter företagna sammanräkningar för besättande av de sex återstående rummen tillföll

sjunde rummet	herr Olsson, Oscar,	med rösttalet	$9\frac{1}{3}$,
åttonde	» » Reuterskiöld	» »	8,
nionde	» » Johansson, J. B.,	» »	7,
tionde	» » Bergman	» »	$6\frac{2}{3}$,
elfte	» » Hansson, Sigfrid,	» »	$5\frac{3}{5}$,
tolfte	» » Lundell,	» »	$5\frac{1}{11}$.

Envar av de 56 valsedlar, som upptogo dessa namn, gällde vid sistberörda sex sammanräkningar såsom en sjättedels röst för sjunde rummet, såsom en

sjudedels röst för åttonde rummet, såsom en åttondels röst för nionde rummet, såsom en niondels röst för tionde rummet, såsom en tiondels röst för elfte rummet och såsom en elftedels röst för tolfte rummet. Röstvärdet för envar av de 10 valsedlar, vilka såsom första namn upptogo herr Norling, utgjorde vid alla sex sammanräkningarna en halv röst. Den valsedel, å vilken herr Pauli uppförts såsom första namn, gällde vid alla sex sammanräkningarna såsom hel röst.

Med anledning härav upptogos å gruppens lista namnen å följande personer i nedan angivna ordning:

- herr Olsson, Olof,
- » Dahl, Adolf,
- » Bergström, David,
- » Möller,
- » Ekman, K. J.,
- » Norling,
- » Olsson, Oscar,
- » Reuterskiöld,
- » Johansson, J. B.,
- » Bergman,
- » Hansson, Sigfrid,
- » Lundell,

och hade alltså dessa personer utsetts till ledamöter i utskottet.

Anställdes val av tolv suppleanter i första särskilda utskottet. Därvid avlämnades 53 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckning »gemensamma listan» och alla utom en upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

- herr Norling,
- » Jönsson, J., i Slätåker,
- » Andersson, Elof B.,
- » Åström,
- » Lithander,
- » Julin,
- » Andersson, Henrik,
- » Gabrielsson,
- » Jonsson, P. E. A., i Lycksele,
- » Eriksson, Carl E.,
- » Forssberg,
- » Åkerberg.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Företogs val av tolv suppleanter i andra särskilda utskottet. Därvid avlämnades 11 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckning »gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

- herr Björck,
- » Andersson, Jonas,
- » Pålsson,
- » Pauli,
- » Ljunglund,
- » Ström,

herr Schedin,
 » Larsson, P. A.,
 » Johansson, J. P., i Hornsberg,
 » Sandén,
 » Bissmark,
 » Sandler.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Herr statsrådet *Hellström* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
 nr 190, med förslag till allmänt resereglemente; och
 nr 193, med förslag till förordning om ändrad lydelse av §§ 12 och 17 i förordningen om frihamn den 15 november 1907 (nr 117).

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse nr 44, till Konungen, angående regleringen för budgetåret 1927—1928 av utgifterna för kapitalökning i avseende å post- och telegrafverken samt statens järnvägar och vattenfallsverk.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:
 nr 108, angående anslag till fattigvård och barnavård för lappar; samt
 nr 112, angående statsbidrag till uppförande m. m. samt driften av hem för kroniskt sjuka.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran andra lagutskottets utlåtanden nr 6 och 7.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 3, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ändrade bestämmelser i fråga om ersättning till expropriationsnämnd.

*Ang.
 ersättningen
 till expropria-
 tionsnämnd.*

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 104, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Osberg* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till ändrade bestämmelser i fråga om ersättning till expropriationsnämnder.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade anmälts

1) av herrar *K. G. Westman* och *Gardell* i Gans, som likväl ej antytt sin åsikt;

2) av herrar *Luterkort* och *Johansson* i Sollefteå, som ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en hemställan, att riksdagen måtte i anledning av herr *Osbergs* motion II: 104 besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till ändrade bestämmelser i fråga om ersättning till expropriationsnämnder.

Herr *Luterkort*: Herr talman, mina herrar! Man kan nog förstå, att motionären här i detta ärende inte kan vara så vidare nöjd med det utlåtande, som

Ang.
ersättningen
till expropria-
tionsnämnd.
(Forts.)

avgivits av andra lagutskottet, och man kan inte heller säga, tror jag, att det utlåtandet utmärker sig för något så sakligt innehåll. Utlåtandet omfattar 6—7 rader, och det säges, att eftersom senast år 1925 framställda yrkanden om ändringar avslagits och utskottet ej fått kännedom om några nytillkomna omständigheter, som kunna föranleda riksdagen att frångå sin tidigare intagna ståndpunkt, så yrkar utskottet avslag. För mig åtminstone är detta icke något sakligt avgörande skäl, när man säger att ärendet fick sådan utgång 1925. Man kan åberopa detta så mycket mindre som 1925 i denna kammare samma yrkande som det, vilket nu är föremål för prövning, höll på att vinna majoritet. Om jag inte misstar mig, hängde utgången då på 2 eller 3 röster. Det var nära att motionärens framställning vunnit framgång i form av bifall till ett yrkande, som för övrigt många gånger kommit igen här och alltså också redan på den grund möjligen kan anses ha någon livskraft i sig. För min del kom jag redan 1925 att taga position till detta yrkande och anslöt mig då till dem, som vilja gå den väg, motionären här föreslagit. Såsom herrarna veta, rör frågan, huruvida man skall frångå en princip, som för närvarande innehålles i expropriationslagen, och som avser, att ordförande och ledamöter i expropriationsnämnden i alla de fall, kan jag säga, när icke överenskommelse träffats om ersättningsbeloppet, skola av rätten tillerkännas skäligt arvode för sitt sysslande med expropriationsärendet i varje sådant fall.

Jag ber få erinra herrarna därom, att vid förarbetena till den nya expropriationslagstiftningen hade den kommitté, som utarbetat förslag i ärendet, intagit en helt annan ståndpunkt, principiellt sett. Denna kommitté hade gått in för den tanken, att beträffande såväl expropriationsnämndens ordförande som dess ledamöter borde fastställas fixa ersättningsbelopp. Det är vad motionären också önskar, men emellertid var detta den ståndpunkt som 1917 års lagstiftare frångingo, skulle jag vilja säga, efter anmärkning av lagrådet. Jag kan inte finna, att den frågan, om man nu ser den något mer principiellt, är av så ringa betydelse. Det gäller här verkligen att välja mellan två principer, å ena sidan den princip, som jag vill här förorda och som går ut på att förtroendesvis betrakta dessa expropriationsnämndsledamöter såsom förtroendemän, vilka inte böra ha anspråk på större rätt till ersättning än som skäligen kan tillkomma förtroendemän och särskilt kommunala förtroendemän i motsvarande ställning samt å andra sidan, praktiskt sett, rätt till obegränsad ersättning. Det är också enligt min uppfattning den något vidsträcktare innebörden av frågan. Den kan nämligen sägas omfatta spörsmålet om i vad mån man överhuvud taget skall uppbära ersättning av allmänna medel för offentliga uppdrag, eller om man icke från statens sida borde försöka hålla emot de enskildas begär att hugga för sig så mycket som möjligt och i stället skapa största möjliga garantier för att ersättningen för dylika uppdrag icke utgår med högre belopp än som från det allmännas synpunkt må anses skäligt och rimligt. Jag skall inte längre uppehålla mig vid vad som förekommit i ärendet. Jag skall endast erinra därom att av historiken, sådan den återgivits i utskottets betänkande här, framgår, att bortsett från vad jag nämnde om kommitterades ståndpunkt, man redan långt tidigare alltid utgått ifrån att dessa expropriationsnämndsledamöter intaga en sådan förtroendeställning som jag här nämnde.

De grunder, som föranledde lagrådet att år 1917 frångå denna ståndpunkt, torde man emellertid böra ett ögonblick uppehålla sig vid. Anledningen var den, att lagrådet ansåg, att skiljaktigheterna, olikheterna i de särskilda expropriationsmålen voro så pass stora, att endast genom att intaga den ståndpunkten att man inte fixerade arvodet skulle man på ett rättvist sätt komma till en värdering av det nedlagda arbetet.

För min del gjorde jag vid 1925 års riksdag gällande, att särskilt beträffande expropriationsnämndsledamöter, således icke ordföranden i nämnden, kunde

man under inga omständigheter anse rimligt, att skillnaden i det arbete, som i de olika expropriationsmålen måste presteras av dessa olika ledamöter i nämnden, vore så avsevärd, att den måste föranleda så verkligt stora skiljaktigheter i ersättningsbeloppen som efter vad erfarenheten visade brukade utgå. Därtill kom, att erfarenheten gav vid handen, att beloppen i ett antal fall verkligen voro oskäligt höga, och detta i sin tur tydde på, att principen om ersättning, sådan lagrådet hade tänkt sig den, ingalunda varit riktig. Nu vidhåller jag denna ståndpunkt alldeles bestämt. Jag tror, att erfarenheten under den tid, varunder 1917 års lag varit tillämplig, ger fullt fog för ett vitsordande av det riktiga i motionärens tankegång, samma tankegång, som tidigare hävdats vid lagens förarbeten och innebär ett fastslående av mera fixa arvoden. Och jag ber särskilt, liksom jag gjorde det 1925, då jag talade om vunnen erfarenhet, att få stryka under något, som framgår av historiken med hänsyn till de inhämtade erfarenheterna, nämligen, att vid 1916 års riksdag gjorde en på detta område så pass erfaren man som numera landshövding Lübeck sig här i riksdagen till tolk för denna tankegång, i det han och herr von Hofsten då väckte en motion i ämnet. Däri framhölls, att, på sätt svenska vattenkraftföreningen och svenska elektricitetsföreningen i gemensam skrivelse till Kungl. Maj:t framhållit, erfarenheten givit vid handen, att dagarvoden för expropriationsnämnders ledamöter i regel beräknades oskäligt högt, nämligen till 50 å 75 kronor förutom gottgörelse för resor och vivre. Såsom en följd härav, skrev herr Lübeck, hade redan då visat sig att i fråga om elektriska kraftledningar expropriationskostnaden ofta överstege själva skadeersättningen. Det vore därför önskligt, att i lagen infördes en sådan begränsning i förevarande hänseende, som upptagits i 1910 års kommittéföreläggning, varom motionärerna också framlade förslag. Jag vill till detta lägga mitt understrykande av de synpunkter, som herr Lübeck gjorde sig till tolk för, nämligen att även på andra områden, såsom då det gällt anläggning av järnvägar och då det gällt expropriation för vägar, erfarenheten under den gångna tiden mycket starkt, särskilt när smärre kommuner varit sökande, bestyrkt riktigheten av de synpunkter, som av herr Lübeck hävdats, och jag förmodar att om hans erfarenhet på detta område väl ingen strid i denna kammare torde kunna väckas.

För min del har jag åtskilliga exempel att anföra, men jag skall inte gå in på dem. Jag vill emellertid säga, att även inom utskottet på olika håll vitsordades, att orimliga kostnader kunna uppkomma vid expropriationsförfarandet och, mina herrar, särskilt då det gäller smärre expropriationer. Nu är att märka, att expropriationsförfarandet lär nog efter hand som utvecklingen fortskrider på detta område i sin tillämpning bli allt vanligare och vanligare till förmån för smärre rättsägare. Särskilt gör sig då denna enligt min mening felaktiga princip, som står kvar i 1917 års lagstiftning, alltför starkt och kännbart gällande. Det är därför jag menar, att det vore riktigt, om man nu på grundval av de sålunda vunna erfarenheterna ville gå med på att åtminstone begära en undersökning, en utredning i detta avseende alltså, såsom motionären själv formulerat saken, och hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag till ändrade bestämmelser i fråga om ersättning till expropriationsnämnder.

Jag skall nu ytterligare beröra endast en sida av problemet. Det kommer säkert här, liksom händelsen var 1925, att göras gällande, att man har erforderlig garanti mot de missförhållanden, som jag här påtalat, därutinnan, att, såsom gällande lag föreskriver, åtminstone på visst sätt, såsom jag sade, häradsrätten kan pröva i vad mån de begärda ersättningsbeloppen kunna anses oskäligt höga. Jag yttrade 1925, att åtminstone jag för min del, enligt vad min erfarenhet som domare visade, ansåg, att om man skulle vara ärlig, måste man helt enkelt säga, att denna granskningsrätt, som enligt lag tillkommer

*Ang.
ersättningen
till expropria-
tionsnämnd.
(Forts.)*

Ang.
Ersättningsnämnd
till expropriationsnämnd.
(Forts.)

häradsrätten, är så konstruerad, att den kommer i funktion endast om anmärkingar framställas mot de begärda ersättningsbeloppen, och jag anförde ett exempel på vad detta innebär i sak. Denna häradsrätternas granskningsrätt är således ganska ineffektiv först och främst på grund av dess särskilda konstruktion, då häradsrätterna till och med anse sig förhindrade att gå in på en granskning, för den händelse vederbörande träffat avtal om ersättningen. Jag förmenar nämligen, att erfarenheten på detta område visar, att här föreligger en punkt, där den s. k. avtalsfriheten medför, att det kan smusslas rätt mycket. Jag kommer, om debatten senare ger anledning härtill, att för herrarna förelägga ett par fall, som kunna betecknas som upprörande. Jag tror, att detta är ett av de typiska områden, där man inte bör släppa lös denna avtalsfrihet, utan där man i stället bör hävda den andra principen med rätt till ersättning åt vederbörande efter fastslagna taxor, och vidare förordar jag, att denna såsom ineffektiv betecknade granskningsrätt från häradsrätternas sida bortelimineras. Erfarenheten visar nog också, att när dessa papper komma in från expropriationsnämnden till häradsrätten, har man i de fall, då folk på grund av okunnighet icke framställa någon anmärkning, alldeles för litet material till hands hos häradsrätten för att man på detta skall kunna bygga ett verkligt och riktigt bedömande av ersättningsanspråken. Erfarenheten har efter min mening mycket starkt visat, att just så förhåller det sig. Men då bör man också taga till utgångspunkt sanningen sådan den verkligen är.

Jag skall som sagt inte längre upptaga herrarnas tid. Jag har den uppfattningen, att den tankegång, som motionären här hävdar, äger livskraft, att den är ur moralisk synpunkt den starkare och därför småningom bör kunna segra. Jag hoppas, att från annat håll i kammaren — jag har också avsiktligt underlåtit att yttra mig i den delen — skall man uppvisa de praktiska olägenheterna i gällande lagstiftning, och jag hoppas, att utredningen slutligen skall ge vid handen, att motionärens tankegång är den starkare.

Med denna motivering kommer jag fram till en hemställan om bifall till den av mig vid betänkandet fogade reservationen. Beträffande den skall jag säga ett enda ord. Det kommer givetvis att göras gällande, att beträffande ordföranden i expropriationsnämnden kan det vara särskilt svårt att bestämma arvordet, och det kan ligga något i ett sådant påstående. Det är klart, att ordföranden i en expropriationsnämnd har rätt ofta mycket olikartat arbete mot ordföranden i en annan, ett arbete, som inte lätt kan gottgöras genom utbetalande av en fix summa, större eller mindre. Men å andra sidan har jag i min reservation pekat på, att efter utredningen borde den nya lagen kunna lämna möjlighet öppen för rätten att på särskild begäran och när han specificerat sitt arbete och sina kostnader tillerkänna ordförande ersättning för detta särskilda arbete. Därigenom, tycker jag, har man gjort allt vad man kan för att skapa garantier för att ett arbete som gjorts också blir skäligen ersatt men heller inte mera.

Herr talman, mina herrar! Med denna motivering ber jag få yrka bifall till den av mig vid betänkandet fogade reservationen.

Herr Westman: Herr talman! Jag har till detta utskottsutlåtande fogat en blank reservation, och jag skall därför be att med några ord få utveckla den ståndpunkt, som ligger bakom detta.

För min del är jag inte övertygad om, att de nuvarande reglerna rörande ersättning till expropriationsnämnd äro fullt tillfredsställande. Det förefaller mig, som om det skulle vara ändamålsenligare, om man hade rättsregler, som innebure, att domstolen skulle i *alla* fall och inte blott såsom nu är förhållandet, då parterna inte kunna enas, bestämma ersättningen, och det vill synas, som om den anordningen därvid borde tillämpas, att expropriationsnämndsleda-

möter skulle vara skyldiga, liksom förhållandet nu är för rättens ombudsman och konkursförvaltare enligt nya konkurslagen, att till rätten ingiva en arbetsberättelse och en specificerad räkning, vilka handlingar sedan skulle ligga till grund för rättens prövning av ersättningsfrågan. Emellertid har det under överläggningen inom utskottet visat sig, att det inte fanns någon möjlighet för mig att kunna påräkna, att en hemställan om ett sådant förslag, som jag nu antytt, skulle kunna komma fram i motiveringen för en blivande skrivelse till Kungl. Maj:t.

Den, som ser på motionen och reservationen, finner, att man där önskar gå fram på en helt annan väg. Man önskar där, att den principen skall fastslås, att allmängiltiga ersättningsregler skola fastställas, efter vilka man skall bestämma arvodet för expropriationsnämndens ledamöter med det undantag ifråga om ersättning till ordföranden, som herr Luterkort nyss omnämnde, och som på ett tämligen löst och obestämt sätt infogats i hans system.

För min del är jag inte nu beredd att ansluta mig till den principen, att allmängiltiga regler skola vara bestämmande för storleken av ersättningen åt expropriationsnämnden. Det har för övrigt från åtskilliga håll inom utskottet vitsordats, att en sådan anordning skulle, särskilt då fråga är om mindre ärenden, oskäligt fördyra proceduren.

Under sådana omständigheter finner jag, att jag inte kan få frågan upptagen på det sätt, som jag skulle ha önskat, därest jag nu skulle yrka bifall till reservationen, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Greve Spens: Den ärade utskottsordföranden har inte gjort något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, men jag skall i alla fall be att med anledning av hans yttrande få säga några ord.

Utskottets ordförande ansåg, att ordförande och ledamöter i expropriationsnämnder borde avlämna specificerade räkningar på den ersättning, de begära, och även en berättelse angående expropriationsnämndens arbete. Jag tror inte, att en sådan specificerad räkning och berättelse skulle i praktiken ha så stor verkan att nedsätta ersättningen åt expropriationsnämnden. Det bleve emellertid en ganska tyngande form, som skulle göra sig gällande bland annat på så sätt, att protokollen skulle växa, alltid i domstolarna och kanske även i expropriationsnämnderna. Det är, som antytts, huvudsakligen för ordförandena i nämnderna, som en sådan räkning skulle bli besvärlig att skriva. Är det ett vidlyftigt expropriationsärende, måste ordföranden på förhand fullt sätta sig in i detsamma. Han gör måhända detta på lediga stunder under en kanske rätt lång tid. Att då i räkningen utsätta en bestämd ersättning för ärendets instuderande och begrundande är naturligtvis ofta rätt svårt. Gör han räkningen mycket lång och specificerad genom att utsätta särskilda dagar och timmar, som han använt, kanske detta mera kommer att bidra till att höja ersättningen än sänka den. En sådan bestämmelse skulle kanske också föranleda, att det bleve svårare att få en fullt lämplig och skicklig ordförande i nämnden.

Att märka är, att motionären i den föreliggande frågan endast åberopat sina föregående motioner 1924 och 1925. Då föreslog han vissa grunder för ersättningen och i vissa fall fixerade belopp. Motionärens yrkande är sålunda ett helt annat än vad utskottsordföranden avser med sin reservation. Riksdagen har upprepade gånger avslagit förslag i den riktning, som nu framlagts av samma motionär, och jag anser, att riksdagen bör göra det även denna gång.

Jag skall vidare be att med några ord få nämna, hur det går till vid ett expropriationsärendes behandling. Denna behandling både börjar och slutar vid domstol. Sedan expropriationsnämnden fullgjort sitt värv, går expropria-

*Ang.
ersättningen
till expropria-
tionsnämnd.
(Forts.)*

Ang.
ersättningen
till expropria-
tionsnämnd.
(Forts.)

tionsärendet alltid åter till rätten, och där kan den part, som är missnöjd med den av expropriationsnämnden begärda ersättningen, själv muntligen eller genom ombud framställa sin anmärkning däremot eller också låta ingiva en skrivelse till rätten med protest mot kostnadsbeloppet. Det bör således inte vara någon svårighet alls att göra anmärkning mot höga kostnadsberäkningar. Bli det så, som herr Luterkort förutspådde, att expropriationsmålen skulle växa till i antal, särskilt beträffande expropriation av mindre lägenheter, komma vederbörande nog snart underfund med, hur lätt det verkligen är att göra en erinran vid rätten, om ett ersättningsbelopp är för högt.

Jag tror att kammaren mycket lugnt, liksom den flera gånger förut gjort i denna gamla fråga, kan avslå motionen, och jag ber således att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Det är numera ganska hopplöst eller åtminstone svårt att i det sociala lagutskottet få någon social hänsyn tagen till där föreliggande jordfrågor. Lagutskottet har uppgjort ett formulär, enligt vilket man går förbi det sakliga innehållet, så snart en fråga varit före en gång förut i riksdagen. Man säger bara att frågan varit före vid det eller det tillfället, varvid riksdagen har avslagit yrkandet. Så står det också här: »I nu förevarande motion har såsom motivering för samma yrkande icke åberopats andra omständigheter än de, som av motionären anförts i frågan vid föregående riksdagar. Då utskottet ej erhållit kännedom om några nytillkomna omständigheter, som kunna föranleda riksdagen att frånga sin tidigare intagna ståndpunkt i ärendet» — så hemställer utskottet att motionen icke måtte vinna bifall. Bakom detta kunna då också dölja sig personer, som tycka att man bör bifalla förslaget, men eftersom det är prejudikat i riksdagen på att det skall vara på det sättet, så inlåter man sig ej på själva saken. Det är så att detta formulär börjar nu andra lagutskottet — det sociala lagutskottet — att använda i flera, ja nästan varje jordfråga, som varit före någon gång förut i riksdagen. Jag vet inte hur långt tillbaka det skall vara; om det är längre tillbaka än 10 år, så kanske preskriptionen avbrytes och man åter kan få ett sakligt bedömande av själva innehållet.

Jag har begärt ordet, herr talman, för att tala om innehållet, som utskottet underlåtit att göra, och då vill jag fästa uppmärksamheten på att det finns också prejudikat i en annan riktning. Lagutskottet sade senast 1925 i sin motivering — då var det Bror Petrén, som var ordförande — att det från olika håll framkommit på gjorda erfarenheter grundade uttalanden, som syntes väl giva stöd för motionärens uppgift, att i åtskilliga fall till ledamöter av expropriationsnämnd utgått i förhållande till det å saken nedlagda arbetet oskäligt hög ersättning. Det är väl sålunda tillräckligt konstaterat att det är så, och då är frågan, om man av juridiska prejudikatshänsyn skall förhindras att råda bot för detta missförhållande. För resten veta ju herrarna mycket väl hur det förhåller sig med denna sak: det är alldeles som med de så kallade skiljenämnderna. Det är så att de ta betalt så mycket som möjligt, det har blivit ett slags praxis, och däremot reagera varken domstolar eller andra, ty praxis måste man ju respektera. Så går det också till här.

Vidare skall ju en domstol reglera kraven, och det blir sålunda reglerat på olika sätt hos olika domstolar, ty mycket beror på domstolarnas sammansättning och deras ordförandes beskaffenhet och uppfattning i sådana här frågor. Att denna kan vara särdeles olika, det känna vi alla till, så det behöver inte talas om. Det kan icke sägas vara ett rättssystem, att det i denna fråga blir så olika praxis vid olika domstolar. Det är inte rätten, utan det är godtycket och äventyret över dessa ärendens behandling.

Dessutom må påpekas, att det icke alltid är frågan om de stora expropria-

tionsaffärerna — även med dem måste man visserligen ha misskund, då de i alla fall skola förräntas av folket — utan det gäller dessa små förvärv, där för närvarande enligt olika lagar expropriationsförfarandet kan anlitas, lagar som antagligen med tiden bli utvidgade. Då är det väl icke riktigt att man, utan hänsyn till det sociala innehållet, skall få taga för sig orimliga ersättningar.

Jag vill påminna om att i den första expropriationslagen utgick man ifrån att detta var ett förtroendeuppdrag och att i regel ingen ersättning skulle tagas; endast ifall någon begärde ersättning, skulle han få något. Sedan kom den materialistiska tiden och strök bort uppfattningen av förtroendeuppdraget såsom något, som man skulle göra gratis. Det blev också svårt att göra det i den mån dessa uppdrag hopade sig. Vi ska nu ha betalt för allting, även om man öppnar en dörr, den ene för den andre, skall man snart ha betalt för det. Det vore verkligen på tiden att i denna fråga, som ju är en social fråga och därför går till andra lagutskottet, förklara att det inte är meningen att ha förtjänst på dessa uppdrag. De böra betraktas såsom i främsta rummet förtroendeuppdrag, och ersättningen bör inte bli belastad med några lukrativa pålägg utöver vad som skäligen bör ifrågakomma. Man bör väl kunna leva för 15 kronor om dagen på orterna med omtanke och få ett rimligt rum och en föda, som inte förstör kroppen, utan är enkel, och den ordförande i en expropriationsnämnd, som vill leva flott, bör få göra det på egen bekostnad och till sin familjs skada, då det påskyndar hans fränfalle. Därmed skulle i de små sociala ärendena inte behöva betalas mer än vederbörande rå med och som av behovet påkallas.

Nu har inte motionären, som kommit igen på grund av sin erfarenhet oupphörligt — jag tror att jag också väckt en sådan motion i början av seklet — varken i kläm eller motivering begärt annat än att frågan äntligen skulle tagas under övervägande.

Hur få till exempel vittnen ersättning? Det finns inte en domstolspraxis, som bestämmer lika ersättning till vittnen. De begära olika, allteftersom de äro taxerade. Om det kommer en ansedd affärsman, skall han inte ha mindre än 50 kronor, och somliga begära ändå mer och få det. Parterna medge det, de se verkligen tveksamma och sorgbundna ut ibland, men det gentila vittnet får ej förolämpas. Han kanske inte kostar på sig ett öre, men han har så hög ställning och taxering, och därför skall han ha det. Detta blev avklippt i den tyska lagstiftningen redan före kriget, så att intet vittne fick mer än 10 mark, och ville han ha större kosthåll, så fick han bestå det själv. Jag fick verkligen före världskriget igenom en riksdagsskrivelse att vi skulle ha det så i Sverige också. Den låg under många år i departementet utan att ens remitteras till processkommissionen, och sedan har Kungl. Maj:t utan remiss till någon kommission avskrivit den såsom påtagligen självsurnad av ålder, så att den inte kunnat upptas till något fräseht bedömande. Riksdagen har i alla fall uttalat sig för att man måste lägga kapson på att detta blir lukrativa förtjänstuppdrag.

Jag tycker att ett bifall till motionärens hemställan om åtminstone ett övervägande även i detta fall är av förhållandena synnerligen påkallat och yrkar därför bifall till reservationen.

Greve Lagerbjelke: Herr talman, mina herrar! Jag har i denna fråga en ganska rik personlig erfarenhet, då jag tillhört ett stort antal expropriationsnämnder, både som ordförande och enskild ledamot. Jag har därvid även haft tillfälle att vara med om förhandlingar om expropriation, som gällt såväl mycket stora värden, miljonvärden, som även mindre och ringa värden. Jag har behandlat dessa frågor inom olika delar av landet, visserligen väsentligen i

Ang.
ersättningen
till expropria-
tionsnämnd.
(Forts.)

Stockholmstrakten, men även på andra håll, och jag vill då säga att den erfarenhet, som jag därvid förvärvat, kommer mig att oförbehållsamt uttala mig till förmån för utskottets hemställan. Jag måste ge 1925 års lagutskott rätt, då det säger, att reglerna för ersättnings bestämmande böra vara sådana, att de lämna rum för rimlig anpassning allt efter förhållandena i de särskilda fallen. Detta måste i och för sig vara rättvist och billigt och principiellt riktigt. Tillämpning av en sådan princip förefaller mig även i så måtto nödvändig, som den även har betydelse för att få en väl, riktigt och lämpligt sammansatt expropriationsnämnd. Att åtminstone i vanliga fall kunna beräkna en särskild ersättning för arbetet, det är nog ett villkor, som betingas av en person med erfarenhet och omdöme; och finns det icke sådana personer i expropriationsnämnden, då kan man heller icke vänta ett rättvist slut.

Jag vill vidare säga, att åtminstone enligt min erfarenhet har icke, där jag varit med, begärts på något sätt oskäligen ersättningar till nämndens ledamöter. Jag vill icke förneka, att detta kan ha förekommit — den siste ärade talaren har erinrat om, att även lagutskottets förre ordförande Petrén medgivit detta — men även om så är fallet, synes mig något dylikt böra rättas icke genom stiftandet av en av de nya, otaliga lagar, som nu ständigt äro i fråga, utan genom att genom allmänna opinionens tryck arbeta på en bättre och riktigare praxis.

Jag får, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Luterkort: Ja, herr talman, man behöver nog inte se denna fråga så mycket ur social synpunkt för att komma fram till samma resultat som herr Lindhagen. Enligt mitt förmenande är det blott frågan om att få en rättvis avvägning, som motsvarar de krav som kunna ställas på lagstiftningens rättvisa och billighet ur allmänna synpunkter.

Jag skall vidare uttala min förvåning över utskottets ärade ordförandes ståndpunkt. Jag blev i högsta grad förvånad över densamma. Jag hade väntat av allt vad han uttalat i utskottet och även av vad jag här hört honom tala i denna sak, att han skulle föranledas komma fram med ett yrkande om bifall till motionen. Jag blev därför mycket förvånad, då han, som jag tyckte, på synnerligen svaga skäl yrkade bifall till utskottets hemställan. Han sade att han skulle önskat ett annat förfarande, men hade bara en enda sak att peka på, vilket han redan gjorde i utskottet, nämligen att det skulle gå till på det sättet, att vederbörande skulle tvingas att specificera sina kostnader, såsom det sker i konkursärenden. Jag ber då att få säga ordföranden, såsom jag sade i utskottet, att den nya konkurslagen har, i syfte att nedbringa kostnaderna, föreskrivit just en sådan specificering. Men visar nu erfarenheten att kostnaderna i konkurser blivit väsentligt mindre? Jag tror inte att man kan säga det. Domstolarna ha svårt att pröva räkningarnas riktighet, ty skickligheten att specificera kostnaderna har drivits till en oerhörd höjd. Man skriver så här: granskat 105 bevakningshandlingar à 25 öre, för att nu ta en post. Det kan tyckas skäligen betalt för granskning och bevakning, men sätter man ihop det, får man stora belopp. Tar man upp andra på samma sätt sammansatta poster, så kommer man till slutsiffror, lika häpnadsväckande höga och orimliga som tidigare. Så att om herr Westman menar att det blir ett billigare förfarande bara på det sättet, så tror jag att han är ute på en oriktig väg. Detta vitsordades också av greve Spens, om jag inte hörde fel, då han talade om för oss hur det går till vid expropriationer. Det var lärorikt på sitt sätt. Även greve Lagerbjelke sade att han hade en rik erfarenhet därav, fastän han inte hade någon erfarenhet av att det blev för dyrt. Detta utvecklade han inte något närmare, men vi få ju tro honom. Då måste emellertid också greve Lagerbjelke tro att det kan finnas exempel på mycket dyra och rent av upprörande dyra expropriationer. Det tycker jag är en viktigare erfarenhet, då

det gäller att lagstifta mot dyrbarheten, särskilt i fråga om stora värden, än denna erfarenhet att det inte blir dyrbart.

Då man talar om denna erfarenhet, kan jag inte låta bli att tala om ett fall, som enligt min uppfattning är rätt så lärorikt i fråga om vissa spörsmål, som här äro berörda. Jag vill naturligtvis inte säga detta för att återupprepa innehållet på varje punkt, utan endast för att dra vissa lärdomar därav med hänsyn till föreliggande ärende. Det förhöll sig i korthet så, att, såsom herrarna veta, en expropriation gjorts av jord för en statsbana Forsmo—Hoting, belägen huvudsakligen inom Västernorrlands län. Statens järnvägar stod som expropriant, men kostnaderna skulle enligt avtal, träffat mellan Statens järnvägar och landstinget, erläggas av kommunerna, det vill säga kostnaderna skulle drabba varje medborgare, även de små och fattiga medborgarna i länet. Detta bör man ha som bakgrund för historien. Den expropriationsförrättning, varom fråga är, varade i sju dagar och ordföranden lämnade in en räkning på kronor 3,067:20. Han fordrade arvode med 1,100 kronor, sekreterarebiträde 200 kronor och arvode för förande av protokoll i 134 mål med 1,340 kronor. Nu hör det till saken, att det var inte 134 mål, utan det var ett mål med 134 parter. Beträffande arbetet tillgick det så, att det gällde här endast att upptaga de ersättningsberättigades namn på en förteckning, alltså sätta upp »Andersson», »Pettersson» och »Jönsson» etc. och anteckna, hur mycket var och en hade tillerkänts i ersättning.

Men därmed är inte historien slut, mina herrar! Nu har det blivit upplýst inte blott i pressen utan även av fullt tillförlitliga personer i länet, vilka jag talat med, huru saken behandlades vid novembersammanträdet, och nu skall jag tala om för greve Spens, hur det kan gå till vid häradsrätterna, när ersättningsfrågan granskas och vilken effektiv garanti, som ligger i deras prövning därav. Man har kunnat konstatera, att vid novembersammanträdet, då målet togs upp till fortsatt behandling vid häradsrätten, träffades fritt avtal om ersättningsbeloppet mellan ombudet för järnvägsstyrelsen — ombudet för denna myndighet var närvarande på tjänstens vägnar, han hade alltså dagtraktamenté och reste fritt såsom järnvägsstyrelsens representant — och ombudet för landstinget, som representerade alla dem, vilka skulle betala fiolerna i målet. Dessa herrar tyckas ha träffat avtal om att de skulle lämna den här räkningen utan erinran, och när man säger: »vi ha ingenting att erinra mot den», så exkluderar man därigenom häradsrättens prövning. Det skulle alltså inte ha blivit någon prövning utav, om man inte på landstingets sida vädrat argan list. Man hade där på något sätt kommit på spåren, att det inte var riktigt trevligt ställt i detta fall. Jag skall naturligtvis inte gå in på det, ty det ligger på sidan av saken. Jag skall blott i korthet omnämna det för att belysa hela läget i detta expropriationsmål. Man hade alltså, säger jag, i landstinget vädrat, att det icke vore så riktigt bra, och därför kom det in en skrivelse från landstingskamreraren däri han på måfå begär att få ersättningsbeloppet nedsatt med 500 kronor. Man får nu införa häradsrätten höra av järnvägsstyrelsens ombud, att han anslutit sig till den ändrade situation, som inträtt i och med anmärkningen från landstingets kamrer, d. v. s. han säger, att han »anslutit sig till den ändrade uppfattning, som kommit till synes i landstingets anmärkningsskrivelse». Redan från början såg man nu, att han inte hade något emot att pruta 500 kronor på ersättningen åt ordföranden, och kanske hade han inte heller haft något emot att från början pruta 1,000 kronor. Men med anledning av att landstinget börjat röra på sig, och endast i anledning av detta förhållande, satte domhavanden i gång en korrespondens med vederbörande part. Domhavanden skrev nämligen till expropriationsnämndens ordförande för att få utredning i

Ang.
ersättningen
till expropria-
tionsnämnd.
(Forts.)

Ang.
ersättningen
till expropria-
tionsnämnd.
(Forts.)

saken och frågade, hur det hela gått till, och det kan vara av stort intresse för herrarna att få höra svaret. Brevet lyder in extenso på följande sätt: »Till domhavanden i Ångermanlands västra domsaga. Till svar å förfrågan av den 11 dennes får jag meddela, att som enda sekreterare vid expropriation för Forsmo—Hotingbanan under undertecknads ordförandeskap har tjänstgjort ombudsmannen i järnvägsstyrelsen, herr Carl Fr. Schött, mot ett arvode av 1,040 kronor. Därutöver har jag till en maskinskriverska för utskrift av protokollet betalat 50 kronor. Själv har jag kontrollerat, att samtliga i protokollet införda belopp och beslut stodo i överensstämmelse med expropriationsnämndens. Nordvik, Nydal den 15 december 1926. Axel Bosin.»

Här ha vi alltså saken klarlagd. I skydd av avtalsfriheten hade man redan i november kommit överens om att inte göra anmärkning mot räkningen varigenom vederbörande ombud kommit överens med expropriationsnämndens ordförande, att denne skulle få 1,040 kronor för att han skrivit protokollet. Jag vill fråga, om inte detta ändock blyxtbelyser situationen, hur man klår fattigt folk, skulle jag vilja säga, hur man klår medborgarna i Ångermanland åtminstone då det gäller att skapa kulturbanor!

Jag skall inte vidare redogöra för detta ärende, men sedan uppmärksamheten var fäst på frågan, trädde häradsrätten i funktion och satte ned arvodet, men inte så väsentligt som man borde. Detta var en cause célèbre, men man kom inte längre ned än till att besluta ett grundarvode för ordföranden å 109 kronor per arbetsdag. Det tyckte man var skäligt. Från annat håll hade man nog ansett, att 50 kronor om dagen för expropriationsnämndens ordförande, bortsett från den konstiga protokollföringen, varit skäligt. Så uppstod skriftväxling om detta, men den saken skall jag inte gå in på. Jag vill endast anföra en sak, som ytterligare belyser effektiviteten av häradsrättens granskningsbefogenhet. Den person, som var landstingets ombud i målet, avlät till pressen ett brev, som jag har här, där han skildrar, hur det gick till, när räkningen lämnades fram. Landstingsombudet sade, att fem minuter innan målet skulle påropas av häradsrätten, kom järnvägsstyrelsens ombudsman från Stockholm med en portfölj och drog därur upp en stor, lång räkning. rusade fram till ombudet och sade: »Här är räkningen, har ni någonting att invända mot den?» Det var ont om tid, och dessutom hade, som i handlingen sagts, landstingets ombud åtminstone inga djupare teoretiska processrättsliga insikter, så att han lät denna räkning vara utan anmärkning, om man tolkar handlingarna välvilligt, men tolkar man dem ej fullt så välvilligt, framgår det, att han skulle hava sagt: »Jag tycker ändå, att detta arvode, att dessa protokollskostnader äro litet väl höga.» Men det blev inte någon anmärkning gjord, och räkningen kastades in till rätten. Vi hava av det föregående sett, hur det skulle ha gått, om inte nemesis vakat och satt i gång häradsrätten.

Häradsrättens granskningsbefogenhet innebär alltså inte något vidare starkt skydd mot att icke kostnaderna bli för höga. Det har inte i detta ärende, som väckt mycken uppmärksamhet, till full evidens blivit bevisat. Jag vill säga herrarna, att det är säkert, att dylika missbruk på många, många orter förekommit och föranlett synnerligen oskäliga kostnader. Varför då inte gå in för ett system, som utesluter något sådant, som skapar en fix och stark garanti för att det inte blir oskäliga priser?

Nu sade herr Westman, att jag har gjort ett dimmigt förslag i min reservation. Jag har sagt att det är alldeles rätt, att om ordföranden har kostnader, som betinga ersättning, bör han ha denna ersättning, och därför har jag föreslagit, att man vid utredningen skall taga under övervägande den lösningen, att ordföranden skall få begära sådan ersättning hos rätten. Det är

inte något dimmigt förslag, herr Westman. Det är synnerligen klart och redigt. Det är inte heller ett nytt förslag, utan det är gammalt. Det gäller bara att ordna så, att det blir en positiv begäran, som man sedan tvingar häradsrätten att pröva.

Ang.
ersättningen
till expropria-
tionsnämnd.
(Forts.)

Till sist vill jag bara säga ett ord till mot greve Lagerbjelke. Han sade helt allmänt, att det var riktigt, att lagen, som den nu är formulerad, skall kunna anpassas. Ja, efter ordalagen, men det är inte principiellt riktigt. Det har jag anfört skäl för.

Slutligen återopade han något, som han hört anföras i utskottet och överallt eljest, nämligen att om man satt fixa belopp, skulle det, även om man gjorde dem skäliga, inverka på möjligheten att få skickliga expropriationsnämndsledamöter. Kanna vi acceptera en sådan grundsats först och främst ur moraliska synpunkter? Det anser jag omöjligt. Och är det för övrigt verkligen så? Expropriationslagen har nu skapat förtroendeposter i mycket högre grad än vad tidigare varit fallet. Ordförandeposten är en synnerligen starkt betonad *förtroendepost*. Ordföranden väljes för vart län jämte ersättare av länsstyrelsen och är ständigt på sin post. Expropriationsnämndsledamöterna åter utväljas numera av landsting och stadsfullmäktige och föras upp på en lista. Vederbörande parters rätt att välja är begränsad till denna. Jag kan icke förstå annat än att det icke finnes något skäl, varför dessa förtroendemän skulle ha en bättre ställning än t. ex. en skiftesförrättningsman, en ledamot av ägodelningsrätten, en av landstinget utsedd ledamot i provningsnämnd eller i inskrivningsnämnd, vilka också betraktas som innehavare av viktiga förtroendeuppdrag.

Alla skäl, mina herrar, tala för att vi böra titta litet på detta och försöka få denna princip i expropriationslagen något litet reviderad. Jag skall, då jag inte kan begära, att alla skola kunna ansluta sig till de synpunkter som jag angivit i reservationen, herr talman, be att med återtagande av mitt förra yrkande få hemställa om bifall till motionen.

Herr Lindhagen: Gentemot greve Lagerbjelke vill jag säga, att fortfarande står det fast, att en prövning härvidlag utav rätten utan någon enhetlig lag-skipning i detta avseende och på grundval allenast av den allmänna uppfattningen, att vederbörande skola hava betalt efter social ställning, är en omoralisk och ruinerande princip, särskilt när det gäller de små expropriationsändamålen. Likaväl här som i resereglementet kan man väl åtminstone bestämma en skälig ersättning, ett dagtraktamente, som är gällande för hela landet.

Jag begärde emellertid ordet, för att till vad jag här förut sagt be att få tillägga, att andra kammaren efter votering nyss bifallit motionen.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomma yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Luterkort* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Ang.
ersättningen
till expropria-
tionsnämnd.
(Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den i ämnet väckta motionen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Om
viss ändring
i den s. k.
ensittarlagen.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 4, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 178, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Törnkvist* i Karlskrona hemställt, att riksdagen måtte vidtaga sådan ändring i lagen om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område, att bland de två gode män, som skulle biträda lantmätare i sådan förrättning, som i 5 § sades, skulle finnas en representant för jordägareintresset och en representant för ensittarintresset.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anförts av, utom andra, herrar *Luterkort* och *Johansson* i Sollefteå, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, slutande med en hemställan, att riksdagen med anledning av herr *Törnkvists* motion II: 178 måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning, huruvida och på vad sätt sådan ändring i lagen den 18 juni 1925 om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område, som av motionären åsyftats, kunde genomföras samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Herr *Lindhagen*: Reservanten har bett mig att denna gång uppträda först, vilket jag gör dels därför att jag motionerat i samma fråga vid 1925 års riksdag men av sjukdom då var förhindrad att delta i ärendets avgörande i kammaren, dels ock därför att jag hade tänkt upprepa samma motion i år men inte medhann detta inom den föreskrivna motionstiden.

Även här har utskottet använt sitt formulär och menar, att det är prejudikat i riksdagen på att denna sak inte skall bifallas. Om det sedan är rättvist eller inte, spelar förmodligen, när en sak är prejudicerad, föga roll. Emellertid måste den, som har en annan uppfattning, pröva ärendet ur själva sakens synpunkt, och då har man ingenting annat att gå till än utlåtandet av lagutskottet år 1925, vari i alla fall angivits några skäl, som man har att fästa sig vid.

För det första anförde då utskottet, att skiftesgodemännen, som användas vid ensittarlagens tillämpning, ha en dubbel uppgift. De skola dels bestämma löseskillingen m. m., dels verkställa den rent lantmåteritekhniska förrättningen. Jag förstår inte, varför i följd av denna dubbla uppgift, det nödvändigt skall vara skiftesgodemän, som biträda för att bestämma ersättningen. Det är den frågan, som det nu gäller, och det är där, som deras kompetens är bestridd. Vad den lantmåteritekhniska sakkunskapen angår, vill jag säga, att en lantmä-

tare ju är med i alla fall, och han besitter väl tillräcklig lantmåteritekisk kunskap, så att inte behöva skiftesgodemännen vara med för den skull. I den nya lagen om delning av jord å landet finnes också den bestämmelsen, att vid avstyckningar skall i regel lantmätaren ensam förrätta desamma.

*Om
viss ändring
i den s. k.
ensittarlagen.*

(Forts.)

Den fråga, som nu alltid kommer upp och måste komma upp, är den, att det inte är nog med att stifta en social lag, utan man måste komma ihåg, att dess tillämpning beror i hög grad i sista hand på dem, som tillämpa lagen. Då bör man, när man stiftar en sådan lag, resonera rent principiellt. Så sker vid andra lagars stiftande; man ser saken ur allmänna synpunkter och överväger huru lagens tillämpning rätteligen bör läggas.

Här gäller det nu att bestämma den ersättning, som bör utgå till jordägaren ifrån de husägare, som hava hus på annans grund. Då är det ju givet, att här föreligger en intressekonflikt. Varje social lagstiftning har till uppgift att lösa en intressetvist mellan två parter med skilda intressen, och här har man då lagt lösningen av intressetvisten på det samhällslager, som just är husägarnas naturliga intressemotståndare härvidlag. Ty skiftesgodemännen skola för det första väljas utav jordägare och arrendatorer i orten — det är oftast jordägare — och det är ju givet, att dessa jordägare ha intresse av att jordpriserna bli höga. De stå därför också ofta rent instinktivt på den jordägares sida, från vilken denna utlösning skall ske, helst som de för sin del såsom jordägare lätt tycka, att lagen är orättmätig, enär den fräntar jordägaren den mark, som han vill behålla. De äro alltså olämpliga som prisbedömare.

Inför denna uppgift säger då förra lagutskottet, att skiftesgodemännen skola väljas av sådana, som inneha hemman med äganderätt eller nyttjanderätt, och dessa ha lika röster. Vidare är även arrendatorsklassen röstberättigad vid valet, och därför torde vad i den då väckta motionen anförts icke äga obetingad giltighet. Tro kammarens ledamöter verkligen, att arrendatorsklassen uti orterna organiserar sig vid dessa val för att i husägarnas intresse såsom skiftesgodemän vid denna specialförrättning insätta personer, som stå neutrala i själva intressekonflikten? Det är blott att ge stenar i stället för bröd. Sådant är inte livet, och det skall vara ett mycket formellt betänkande, som kan slå sig till ro med sådana saker. När man kan ge en sådan motivering, ligger där bakom enligt min uppfattning, att man icke tillräckligt på denna punkt intresserar sig för rättvisan i världen och för att de, som ha de minsta inkomsterna, som äro de mest rotlösa, de mest betungade, skola kunna få skäligen villkor vid avlösningen. Är det rimligt att låta jordägarna i orten bestämma, vad dessa andra skola betala, när de skola utlösa sitt område från en jordägare?

Jag har själv vid något föregående tillfälle erinrat om, att vid ett besök, som jag gjorde hos lantmåteristyrelsen för några år sedan, både chefen och byråchefen sade, att här på detta område rådde oefterrättliga förhållanden. De fäste av egen drift min uppmärksamhet på denna sak och sade, att de hade färska exempel från Stockholms län på, hur orimligt dessa skiftesgodemän just på grund av sin intresseståndpunkt mången gång behandla dylika ersättningsfrågor. Att i en mängd fall allt går rätt till hindrar väl inte, att lagstiftningen råder bot för de fall, där missförhållande uppstår. Vi hava en strafflag, som riktar sig mot alla människor, vilka begå mord. Men då skulle man på samma sätt kunna säga: De flesta människor begå inte mord, därför behövs ingen strafflag för mord. Det är ungefär lika logiskt resonerat som det här är resonerat av utskottet.

Utskottet säger, att det saknas anledning att antaga, att dylika missförhållanden äro mera allmänt förekommande. Ja, det vet utskottet inte alls något om. Utskottet hoppas, att så inte är fallet, men då ligger i detta ett medgivande, att det ibland kan inträffa sådant, som motionären har anmärkt på. Då bör utskottet redan av den anledningen se till, att lagens tillämpning inte sättes i

Om
viss ändring
i den s. k.
ensittarlagen.
(Forts.)

händerna på sådana, som äro intressemotståndare till just dem, till vilkas fördel lagen är stiftad. Det är en primär lagstiftningsprincip, som inte borde ens ifrån universiteten bestridas.

Nu säger utskottet vidare, att vederbörande kunna ju anföra besvär. Det talet avspisas de menige med alltför ofta. Sådant kostar pengar, man måste anlita advokat, och man förstår sig för övrigt inte på den saken. Det är också ett ineffektivt medel. Då utskottet sedan tillägger, att i ägodelningsrätten, som har att handlägga dylika besvär sitta tre ägodelningsnämndemän, som utses å allmän kommunalstämma av de kommunens röstberättigade, vilka där äga eller inneha jordbruksfastighet, så möter där samma fördömelse. De äro lika mycket parter i saken som skiftesgodemännen nere i den primära förrättningen.

Denna sak återkommer, herr talman, ty det är en rättvis sak, och den pekar på en oegentlighet i lagstiftningen, vilken strider mot både gudomliga och mänskliga lagar. Därför ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr Westman: Herr talman! Den ärade talaren har både vid det föregående ärendet och detta klagat över, att utskottet behandlat frågorna helt och hållet formellt. Utskottet har, säger han, använt ett nytt formulär som innehåller, att det finnes prejudikat i ärendet, och det skall man böja sig för, riksdagen har redan en gång avgjort saken, och därför hemställer man till riksdagen, att det nu föreliggande förslaget skall avslås, vare sig ett sådant avgörande är rättvist eller inte.

Emellertid har utskottet inte behandlat det ärende, varom här är fråga, på det sätt, den ärade talaren angav. Utskottet har inte anlagt en rent formell synpunkt, utan förhållandet är det, att utskottet för två år sedan hade tillfälle att granska, hur det då förhöll sig i det föreliggande ärendet, och så säger utskottet, att efter den tiden ha intet tillkommit några nya skäl, som kunna föranleda utskottet att ändra mening.

Jag ber att få fästa den ärade talarens uppmärksamhet på, att om motionärer verkligen önska att övertyga ett utskott först och riksdagen sedan om önskvärdheten och behövligheten av en lagändring, böra dessa motionärer anföra några skäl, som visa, att den nuvarande lagen är otillfredsställande och behöver ändras. Så har emellertid inte skett i detta fall. Om vi se i reservationen, finna vi, att reservanterna säga: »Erfarenheten synes icke heller jäva berörda förhållande, och särskilt torde ett stort antal fall lätteligen kunna påvisas» etc. Det kan påvisas fall, säga de, men varken motionären eller någon av utskottets ledamöter har inom utskottet påvisat några fall, då lösebeloppet för ensittaren har bestämts på ett oskäligt sätt. Hade ett antal sådana fall uppvisats, skulle jag för min del livligt intresserat mig för frågan om en lagändring, ty det är ju alldeles självklart, att när riksdagen har antagit denna ensittarlag, följer därav, att riksdagen också är skyldig se till, att ensittaren kan på skäliga villkor förvärva sin jord, så att inte hela lagen göres ineffektiv därigenom, att ensittaren får betala för mycket på grund av en olämplig värderingsprocedur.

Det är för övrigt så långt ifrån att jag inte intresserat mig för utredningen av denna sak, att jag, när inte motionären lämnat några faktiska upplysningar och det inte heller inom utskottet framkommit några sådana, på egen hand sökt få utrönt, huruvida det verkligen är så, att det bestämmes upprörande höga priser för ensittarna, när de skola lösa sina jordar. Jag har låtit telefonera till de personer, som av länsstyrelserna i tre närliggande län, däribland även Stockholms län, äro förordnade att biträda ensittarna, och jag har låtit fråga dessa personer, huruvida det inom deras erfarenhet förekommit fall, då ensittarna när de fått se det belopp, som bestämts, funnit sig föranledda att avstå ifrån sin önskan att få lösa sin lägenhet. Men dessa tre män säga, att det icke har förekommit något sådant fall i deras erfarenhet. Det har före-

kommit fall, då ensittaren sagt: »Jag hade trott, att jag skulle få betala mera», men det har inte förekommit något fall, då ensittaren har klagat över, att han fått betala för mycket, och ännu mindre något fall, där han avstått från att lösa, emedan beloppet satts för högt.

Jag vill inte alls säga, att detta är en tillfredsställande utredning i ärendet, vilken bör definitivt bestämma vare sig utskottets eller kammarens ståndpunkt, men jag vill säga, att det har misslyckats för mig att påträffa några fall, som kunde läggas till grund för en positiv åtgärd från riksdagens sida.

Om herr Lindhagen eller någon annan motionär kommer igen ett annat år och verkligen kan visa upp fall, som äro övertygande och berättiga till den slutsatsen, att den nuvarande anordningen i fråga om utseende av förrättningsmän leder till oskäligen konsekvenser, skall jag vara den förste att taga under övervägande, huruvida icke ensittarlagen bör ändras.

Men jag vill fästa uppmärksamheten på, att en ändring av ensittarlagen enbart på den punkt, varom nu är fråga, inte har något vare sig praktiskt eller principiellt berättigande. Ändrar man nämligen på denna punkt, måste man också ändra på den lagbestämmelse, som antogs vid fjolårets riksdag och som anger, hur ägodelningsnämndemännen skola utses. Ty det tjänar ju ingenting till, att man i ensittarlagen bryter mot den princip, som tillämpas i fråga om skiftesgodemännens tillsättande och som innebär, att de skola utses av alla innehavare av fastighet, vare sig dessa äro jordägare eller arrendatorer, och sedan låter den möjligheten stå öppen, att den missnöjde jordägaren genom att besvara sig kan få målet prövat i högre instans, i ägodelningsrätten, där ägodelningsnämndemännen äro utsedda efter samma principer. Ändrar man den ena bestämmelsen, måste man också ändra den andra, såvitt jag förstår. Men det förefaller mig vara för tidigt att nu taga under övervägande att ändra de principer för ägodelningsnämndemännens tillsättande, som antogs först vid förra årets riksdag och ännu inte trätt i kraft.

Jag vill slutligen säga, som också reservanterna framhållit, att det skulle möta mycket stora praktiska svårigheter att finna en annan anordning för utseende av förrättningsmännen än den, som nu gäller. Man får ju se till, att man inte gör en lagändring, som leder till, att ensittaren oskäligen betungas genom alltför stora kostnader till följd av ett alltför omständligt arrangemang.

Med stöd av vad jag sålunda anfört ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Luterkort: Herr talman! Jag hade verkligen inte tänkt att yttra mig i detta ärende, då herr Lindhagen redan har angivit de synpunkter, som i hudsak äro mina, men i anledning av den ärade utskottsordförandens rätt så långa uttalande kan jag i alla fall icke underlåta att, för att rätta till ett missförstånd där, säga ett par ord i frågan.

Jag vill då först med anledning av herr ordförandens sista anförande, där han framhöll, att det skulle vara nödvändigt att ändra bestämmelserna i skifteslagen och införa andra bestämmelser om sammansättningen av nämnden, säga, att det kan jag inte finna riktigt. Reservanterna ha pekat på helt andra utvägar för att få en nämnd, vilken mera motsvarar de krav, som kunna ställas på en sådan. Vi ha inte talat om skiftesgodemännen. Vi ha t. ex. pekat på den utvägen, att ensittaren skulle få tillsätta en part, jordägaren en och dessa två en tredje. Det är ett vanligt skiljemannaförfarande.

Vidare har det framhållits — det uppslaget är inte mitt, utan det har kommit från den föregående departementschefen, som hade ansvaret för ensittarlagen — att man skulle kunna tänka sig ett slags garanti med avseende å vikten att få en verkligt effektiv granskning av ersättningsbeloppets skälighet däri, att ett underställande under ägodelningsrätten skulle kunna äga rum i alla fall.

*Om
viss ändring
i den s. k.
ensittarlagen.*

(Forts.)

Om
viss ändring
i den s. k.
ensittarlagen.

(Forts.)

Det skulle innebära en viss garanti. Det har ju inte alls samband med skifteslagen. Det finns även andra vägar att gå, men jag tror, att just dessa vägar bör man välja.

Sedan vill jag säga några ord med avseende å vad utskottets ordförande anförde, att vi bara sagt, att det kan påvisas sådana olägenheter. Herr ordföranden menade tydligen, att det uttalandet skulle innebära, att vi inte påvisat några sådana — och herr Westman sade också, att varken utanför eller inom utskottet hade man påvisat några sådana olägenheter av de nuvarande bestämmelserna. Jag måste bestrida, att det är en riktig uppfattning, herr Westman. För det första: om vi skriva, att det kan påvisas, så betyder det givetvis ej nödvändigt, att vi kunna någon gång i framtiden påvisa det, utan det kan även betyda, att vi äro beredda att när som helst påvisa sådana fall. Och så har åtminstone avsikten varit hos dem, som skrivit detta. De hava påvisat åtskilliga sådana fall. Nu säger herr ordföranden, att det är en ny lag; därför skall man avvakta erfarenheten i vidsträcktare mån, menar han väl. Nu kan jag förstå, när t. ex. herr Hederstierna vid ensittarlagens förra behandling förklarade, att han av principiella skäl ej kunde vara med om någon som helst uppmjukning av ensittarlagen och komme att vägra varje medverkan till densamma. Det är en ståndpunkt, som jag förstår, och som man kan värdera, men däremot kan jag ingalunda förstå, att alla de, som satt in så mycket arbete, som här är gjort från riksdagshåll, särskilt från det parti, som jag representerar, skola kunna vara med om och acceptera en sådan ståndpunkt, som herr Westman gjort gällande. Saken är den, att först 1925 lyckades vi, trots herr Hederstiernas motstånd, att få en i åtminstone allt det väsentliga något så när effektiv ensittarlag, och 1925 började lagen att verka. Det kan jag säga av erfarenhet därför att jag har sysslat ofantligt mycket med den både teoretiskt och praktiskt, både därutinnan, att jag skrivit om saken, och såtillvida, att jag såsom ordförande i häradsrätter och ägodelningsrätter handlagt åtskilliga dylika mål, och jag har framför allt såsom rätts hjälpare hjälpt ett mycket stort antal av dessa ensittare, som nu börja krypa fram, åtminstone i Väster-norrlands län, och där man alltså med glädje ser, att vi nu ha fått en relativt tillämplig lag. Då jag anslutit mig till motionens ståndpunkt, så har jag haft en annan uppfattning än herr Westman, nämligen att man skall så fort som möjligt försöka få lagen effektiv. Det är den riktiga ståndpunkten och inte att vänta och vänta. Det är väl bättre att så fort man får erfarenheter skyndsammast möjligt tillgodogöra sig dessa erfarenheter, och jag säger, att det finnes erfarenheter. Jag har talat om två olika grupper av skiftesgodemän, där man ser, att dessa gode män äro påverkade. I deras egenskap av att vara jordägare ha de en viss förutfattad mening om ensittarlagen, och det har t. ex. inträffat — jag har provat på det i egenskap av ägodelningsrättens ordförande — ett sådant fall, där man åtminstone kunnat antaga, att det varit jordägarintressen, som legat bakom. Det gjordes där invändning mot lösningsrätten. Jordägaren, i detta fall ett mycket stort industriellt företag, pekade på att det förelåg plan till mycket stora utvidgningar av den industriella driften. Det var emellertid ostridigt och klart för dem, som kände till förhållandena, att denna plan kunde bli realiserad först om 50 å 100 år tidigast! Det var den ena synpunkten.

Vidare tror jag, att herr ordföranden måste vitsorda, att jag inom utskottet nämnde, att jag hade i min erfarenhet flera fall, där man sett de mest orimliga ersättningsbelopp. Jag har biträtt i en ägodelningsrätt i södra Ängermanland, där uppskattningsbeloppet just på sådana här grunder blivit så orimligt, att ägodelningsrätten, som bestod av en mycket förständig häradshövding och beprövade ledamöter, på ort och ställe genast satte ned beloppet, som man förut på fullkomligt olagliga grunder vägrat att nedsätta. I utslaget förklarades

nämligen, att ersättningsbeloppet skulle nedsättas till ungefär hälften. Jag skall ej här, såsom jag gjort inom utskottet, skildra den verkliga glädje, jag hade tillfälle att bevittna i detta lilla ensittarhem, då det där blev bekant, att de skulle få bo kvar i stugan, där de bott i 40 år, och där de hade röjt upp från ingenting till ett hem.

Andra exempel finnas, och jag kan försäkra herr Westman, att om han vill resa upp till Västernorrlands län och gå ut bland människorna, så skall han finna tillräcklig erfarenhet för att redan nu motivera en undersökning, huruvida vi ej böra få en effektiv nämnd. Jag har i reservationen sagt, att praktiska svårigheter föreligga för att få detta utformat. Det är klart. Därför har jag ej gått med på motionen i den form, vari den föreligger. Det går ej att lagtekniskt realisera saken på det sättet. Men jag har utgått från att svårigheter äro till för att övervinnas, och ävenså i detta fall.

Om
viss ändring
i den s. k.
ensittarlagen.
(Forts.)

Jag ber därför att få yrka bifall till reservationen.

Herr Westman: Herr talman! Med anledning av den siste ärade talarens anförande vill jag till att börja med säga, att vad han anförde i fråga om sambandet mellan ägodelningsnämnden och de förrättningsmän, varom det nu är fråga, berodde tydligen på, att han fullständigt missuppfattat mitt anförande. Jag förmodar, att kammaren märkte det, så att jag skall icke upptaga tiden med att utreda, vari denna missuppfattning bestod.

Vad beträffar den andra delen av herr Luterkorts anförande, däri han till en början berörde vad som försiggått i utskottet och vad han sagt där, vill jag säga, att jag alltid tyckt, att det varit olämpligt av ledamöter i ett utskott att ingå i någon debatt inför kammaren om vad den ene eller andre sagt inom utskottet; åtminstone intressera ej sådana debatter mig, då jag sitter som åhörare i min bänk.

Jag vill emellertid ytterligare påpeka, att i detta ärende har herr Luterkort, såsom kammaren ju fått höra, i allmänna uttryck åberopat summan av den erfarenhet, som han har förvärvat. På samma sätt har också motionären gjort. Han säger endast, att han har en erfarenhet, som innebär, att det ej alls är bra som det är. Men varken en enskild motionär eller en reservant som herr Luterkort kan väl begära, att ett utskott eller en kammare skall ändra lagen på dylika allmänna försäkringar. Vi måste väl ändå fordra, att det framlägges för oss fall, som vi själva kunna pröva. Det är väl ändå att förutsätta, att vi skulle ha en alltför stark auktoritetstro, om man begär, att vi skulle avsvärja oss all rätt att bedöma frågorna på andra grunder än på *verba magistri*, låt vara, att magistrern i detta fall heter herr Lindhagen eller herr Luterkort.

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: För min del har jag ej någon personlig erfarenhet om, att det är för höga belopp, som i förevarande fall bli fastställda, men dels ligger det ju i sakens natur, att sådana olägenheter måste uppstå med en sådan här lagstiftning, dels får jag en hel mängd brev från småfolk — nu skrattar herr Sigfrid Hansson, men jag håller på småfolkets rätt till klagomål fortfarande, herr Sigfrid Hansson! — däri dessa personer klaga över sina höga ersättningsbelopp. Jag har som sagt även fått detta bekräftat av högsta vederbörande i lantmäteristyrelsen, och jag vill fråga herr Westman: när detta stått i mina motioner och reservationer, varför har ej herr Westman också telefonerat till dessa vederbörande och begärt att få konfirmation, ty det gällde ju också Stockholms län. Vad beträffar de tillfrågade hjälpredorna hos befallningshavande, är det ej alls sagt, att de ha det ringaste reda på vad det blivit för priser bestämda eller förstå att bedöma dessas skälighet.

Jag skulle däremot, när det nu gäller en principiell fråga, gärna vilja, att

*Om
viss ändring
i den s. k.
ensittarlagen.*

(Forts.)

professor Westman diskuterade frågan, huruvida lagens grundsats är riktig. Jag ville ock fråga honom, om han tycker, att lagen är riktig. När en ny lag antages, så har man ju ännu ingen erfarenhet om dess verkningar, och då måste man således för dess effektivitet gå efter principiella synpunkter. Har det vid denna lags stiftande varit en principiellt riktig utgångspunkt att till bedömare av dessa ersättningsbelopp sätta jordägare, när det gäller att taga jord ifrån jordägare? Redan den omständigheten, att en lagstiftning här hoppat i orätt tunna, är en tillräcklig anledning för att kunna befara de antydda olägenheterna.

Herr Westman antyde vidare, att då bör man också ändra ägodelningsrättens sammansättning. Ja, det är riktigt. Det har jag ock föreslagit, då den om delning av jord på landet förekom. Men det bästa får väl ej vara fiende till det goda. För sådana fall skrev man förr i lagutskottet på ett annat sätt. Utskottet erinrade i motiveringen, att motionen omfattar bara det och det, men då man bedömer denna sak, bör även det där andra tagas i övervägande, och detta uttalande satte utskottet i motiveringarna. Jag vet ej, om det var ordförandens mening, att motionen borde avslås, emedan den icke avsåg även det andra. Så handlade vi som sagt ej förr i världen, utan vi lagade efter läglighet, så att saken kom till sin rätt. För övrigt är det här fråga om en speciell nämnd, under det att ägodelningsrätten har en generell befogenhet, och då är det, även om man ej vill ändra på ägodelningsrättens sammansättning, i alla fall en hjälp för alla vederbörande, att första instansen blir sammansatt på rättsligt riktiga grunder, ty de flesta avgörandena stanna i alla fall i lägsta instans.

Således, sakens natur kräver en ändring av lagen. Jag får som sagt ibland brev med klagomål. Jag har exempel också från vederbörande i lantmäteristyrelsen. Till mig har även riksdagsmän, från en och annan landsdel, berättat samma erfarenheter. Då är det, när själva lagens grund är oriktig, för mig en förpliktelse att för småfolkets bästa se till, att här kan bli någon ordning, som är för dem mera betryggande än den nuvarande.

Greve Spens: Jag skall bara säga några få ord, då diskussionen pågått ganska länge. Herr Lindhagen liksom herr Luterkort går ut ifrån, att skiftesgodemännen, som tjänstgöra vid de här ensittarvärderingarna, skola vara partiska. Herr Lindhagen har ej någon erfarenhet, säger han själv, utan han har fått brev, och dem tillmäter han större värde som bevismedel än uttalanden av de personer, som av Konungens befallningshavande ha förordnats att biträda ensittarna. Jag tror emellertid, att man lugnt kan tillmäta de av Konungens befallningshavande förordnade personernas yttrande lika mycket värde som de brev, som herr Lindhagen får.

Sedan skall jag också i anledning av herr Luterkorts yttrande be att få säga ett par ord. Herr Luterkort anvisade i sitt anförande liksom i sin skriftliga reservation två tänkbara utvägar att utse gode män vid sådana värderingar, som det här är fråga om. Den första tänkbara utvägen var, att varje sakägare skulle få utse en god man eller att i förrättningen skulle deltaga något allmänt ombud. Ja, vad beträffar detta förslag, så vann det ej alls sympati inom utskottet ens från herr Luterkorts egna meningsfränder. Från deras sida sades genast, att den ändringen skulle vara till stor skada för ensittarna. Jordägaren skulle nämligen i allmänhet skaffa sig ett skickligare ombud än ensittaren kunde göra, och ensittarens ställning skulle därigenom bli svagare. Jag tror, att den vägen är ej mycket att tänka på.

Den andra utvägen, som herr Luterkort föreslog, var, att värderingen skulle underställas ägodelningsrättens prövning. Jag tror, att domarna i allmänhet skulle betacka sig för detta herr Luterkorts förslag. Det skulle bli mycket be-

tungande för ägodelningsrätterna att pröva det stora antal dylika värderingar, som förekomma på grund av 1925 års ensittarlag, och denna prövning skulle ju i de flesta fall vara fullkomligt onödig. Om en sådan prövning skall ske, bör väl besvärsvägen anlitas.

*Om
viss ändring
i den s. k.
ensittarlagen.
(Forts.)*

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Luterkort: Ja, herr talman, herr greve Spens måste jag ju svara ett ord i det här. Han säger, att han tar upp de två utvägar, som jag pekat på. Hade jag ej tagit upp dem skulle han hava sagt, att jag ej pekat på några utvägar alls! Men så säger han, att jag ej ens fått understöd av mina partikamrater om den linjen, att det skulle gå till så, att vardera parten utsåge var sin och dessa två den tredje. Ja, greve Spens, jag kan säga det, att jag är lika litet ledsen över, att jag ej denna gång fick medhåll av mina partivänner, som jag eljest alltid är glad, om jag kan få det. Det är ett mycket svagt argument. greve Spens, alltför svagt. Men sedan kom han med ett ännu svagare argument. Han sade, att domhavandena skulle betacka sig. Vad är det för ett argument? Om herr greve Spens som landssekreterare betackar sig för att få ett ärende, så betackar sig riksdagen för att få ett sådant betackande från greve Spens. Det är ovärdigt att använda sådana argument, och det borde föranleda, att majoriteten följde oss.

Sedan vill jag säga herr utskottsordföranden, att jag vill fritaga mig från att hava avslöjat något från utskottets förhandlingar. Det säger jag bestämt, att jag ej gått för långt därvidlag.

Så vill jag säga ett ord, som jag glömde i mitt förra anförande. Herr Westman sade, att han möjligtvis skulle vilja göra någonting, men han hade ingen-ting att bygga på, och det är ju lätt förklarligt. Men då har herr Westman i stället vidtagit den åtgärden för att skaffa sig utredning, att han telefonerat till länsstyrelsens ombud i ensittarfallen. Ja, en sämre utredning för en ståndpunkt lär väl ej kunna presteras, när man vill slå fast, som jag gör här, att flertalet av dessa ombud — det är förresten vitsordat från dem, som på ett tidigare stadium sysslat med ensittarlagens utformning — ej syssla med annat än det mest formella. Jag förstår ju visserligen, att det tilltalar greve Spens att gå efter formella grunder, men faktum är, att dessa ensittarombud syssla ej med folket, ej med saklägena i orterna, och de gå ej ut och undersöka fallen. De känna ej till någonting. De äro den sämsta möjliga kunskapskälla, som herr Westman här kan åberopa. Det skola sålunda ej heller vi göra.

Herr Lindhagen: Jag glömde en sak i mitt förra anförande. Jag ville nämna, att jag för talan här för jordkommissionen också. Den framkom med ett motiverat förslag om, huru dessa nämnder borde sammansättas. Jag har även förut åberopat jordkommissionens berörda förslag. Nu erinrade herr Westman också, att ej Luterkort och sålunda ej heller mina partikamrater i utskottet instämt. Jag måste bedröva herr utskottsordföranden därmed, att i jordkommissionen biträdde alla mina partikamrater just det förslag, som vi framlade, och det är ifrån denna socialdemokratiska och även från liberalt håll biträdda front, som vi nu gå till storms mot ordföranden i andra lagutskottet.

Herr Klefbeck: Herr talman! Jag ville bara giva tillkänna, att jag kommer att rösta för reservationen. Jag vill säga, att jag gör detta trots herr Luterkorts senaste anförande.

Om
viss ändring
i den s. k.
ensittarlagen.
(Forts.)

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Luterkort och herr Johansson i Sollefteå vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Lindhagen* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter givna varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 4, röstar
Ja;

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Luterkort och herr Johansson i Sollefteå vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Om rätt till
expropriation
för allmän
vägs
underhåll.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 5, i anledning av väckt motion om beredande åt väghållningsdistrikt av viss rätt till expropriation för allmän vägs underhåll.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 8, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Pettersson* i Hällbacken hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag, på vad sätt och i vad mån väghållningsdistrikt skulle äga rätt att för allmän vägs underhåll expropriera erforderliga stenbrott, sand-, grus- eller pinnmotag jämte behövlige upplagsplatser.

Utskottet hade i det nu förevarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Luterkort*, *Olovson* i Västerås och *Pettersson* i Hällbacken, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en hemställan, att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag på vad sätt och i vad mån väghållningsdistrikt skulle äga rätt att för allmän vägs underhåll förvärva erforderliga stenbrott, sand-, grus- eller pinnmotag jämte behövlige upplagsplatser.

Herr *Luterkort*: Ja, herr talman, jag beklagar, att jag måste besvara kammaren även här, men jag skall försöka göra pinan så kort som möjligt. Om det ärende, som det här gäller, har jag i min reservation skrivit bl. a. följande:

»Frågan om åstadkommande av ett ur alla synpunkter rationellt vägunderhåll hör till de allmänna spørsmål, vilka för allt bredare lager av landets befolkning erhållit vital betydelse. Särskilt har detta blivit förhållandet efter det utvecklingen påskyndats i en länge önskad riktning, nämligen mot vägdistrik-

tens övertagande av jämväl det förut de enskilda väghållarna åvilande väg-
underhållet.

Det synes utskottet uppenbart, att, i den mån väghållningsbesväret i vidare
män än hittills varit fallet får prägeln av kommunal och statlig angelägenhet,
full klarhet vinnes om innebörden av de rättsliga bestämmelser, vilka redan
kunna tillämpas vid väghållningsbesvärets fullgörande, samt angående de änd-
ringar eller förbättringar därutinnan, vilka må anses påkallade av den på om-
rådet fortskridande utvecklingen.»

Det är detta, som är utgångspunkten för att jag anslutit mig till den upp-
fattningen, att när det råder eller man åtminstone tror sig hava fastslagit, att
det råder en oklarhet i gällande lagstiftning om, huruvida man med expropria-
tionens hjälp kan få taga väglagningsämnen och upplagsplatser, så bör en ut-
redning äga rum, som kan få den oklarheten skingrad. Jag vet, att många av
dem, som sysslat med praktiskt vägarbete, fått den uppfattningen, att här
består en sådan oklarhet, och de ha alla gått in för att utredning borde komma
till stånd. Jag medgiver, att det kunnat vara mycket starka skäl för att anse,
att expropriationslagen från juridisk synpunkt, sådan som den nu är beskaffad,
är tillämplig här, men jag måste å andra sidan också säga, att det har anförts
vissa skäl, som göra, att man ur tolkningssynpunkt kunde ställa sig tveksam.
Det har framför allt påpekats, att i ett annat lagstiftningskomplex, nämligen
i väglagen, finnes bestämmelse om hur man skall gå tillväga, när man skall taga
grus. Där finnes det förfarandet, att man instämmer till häradsrätten, och
den bestämmer, hur och till vilket pris man skall få taga sitt grus. Även har
det åberopats från olika myndigheter, som yttrat sig i dessa frågor, att det
föreligger oklarhet härutinnan. När så är förhållandet och framför allt på
grund av det stora intresse, som föreligger för dem, som syssla med dessa ting,
att få denna fråga utredd, så har jag efter tvekan ansett mig böra ansluta mig
till dem, som i likhet med motionären hemställa om en sådan utredning.

Jag ber herr ordföranden om ursäkt, men jag måste yttra några ord om hur
saken låg till inom utskottet. Diskussionen där kom att röra sig om det fina
spörsmålet huruvida lagen, sådan den är skriven, var tillämplig eller ej. Jag
hade till en början den uppfattning, att om ett lagutskott kunde gå in för och
säga ut klart och redigt, att 1917 års expropriationslagstiftning här är till-
lämplig, så att man får taga grus och skaffa sig upplagsplats — om, säger
jag, ett enhälligt lagutskott kunde säga detta, så skulle det ej behövas någon
vidare utredning. Men nu har ej lagutskottet ansett sig kunna prestera annat
än ett mera vagt yttrande, och jag förstår, att de ej ville skriva mera klart i
en sådan fråga än att »motionären ej till fullo synes hava uppskattat den vid-
sträcktta rätt att för allmänt behov taga fastighet i anspråk, som nu gällande
expropriationslag medgiver». Alltså kvarstår, tror jag, ändå som huvudin-
tryck, att frågan om expropriation i syfte att få taga väglagningsämnen är
svävande. Vid sådant förhållande torde en utredning vara såväl teoretiskt som
praktiskt motiverad.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den av mig, herr
Olovson i Västerås och Pettersson i Hällbacken vid betänkandet fogade re-
servation.

Herr Westman: Herr talman! Vi voro alla inom utskottet, möjligen med
undantag av reservanterna, ense därom, att nu gällande expropriationslag kan
tillämpas i det syfte, som motionären avser. Jag kan också meddela, att vi
fingo kännedom därom, att helt nyligen inom jordbruksdepartementet avgjorts
ett ärende av Kungl. Maj:t, av vilket man kan draga den fullt säkra slutsatsen,
att även Kungl. Maj:t har denna uppfattning av lagens innebörd.

*Om rätt till
expropriation
för allmän
vägs
underhåll.
(Forts.)*

Om rätt till
expropriation
för allmän
vägs
underhåll.
(Forts.)

Under sådana omständigheter kan jag naturligtvis ej förorda, att vi nu skulle begära en utredning rörande lagens innehåll.

Att utskottet ej har uttalat sig bestämdare, såsom herr Luterkort påfordrade, det beror därpå, att i grundlagen har bestämts vissa former för lagförklaring, och att det föreföll olämpligt att skriva något, som kunde innebära ett kringgående av grundlagens stadgande i det avseendet. Men enligt min tanke är saken så klar, att en utredning i denna fråga vore bland de mest onödiga företag, på vilka riksdagen kunde inlåta sig.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 12, i anledning av väckt motion om ändring av tullen å vissa urverk samt delar därav;

nr 13, i anledning av väckt motion om nedsättning av tullen å lödpasta och lödpulver;

nr 14, i anledning av väckt motion med förslag till viss bestämmelse om tull å kärl och behållare av järnplåt med invändig beklädnad av aluminium; samt

nr 15, i anledning av väckt motion om sänkning av tullen å vissa matsilverämnen.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner blevo propositionerna nr 179, 182 och 191 på begäran bordlagda, varemot de övriga nu hänvisades, nr 190 till statsutskottet och nr 193 till bevillningsutskottet.

Herr *Linders* avlämnade en av honom och herr *Jönsson* undertecknad motion, nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utvidgnings- och ändringsarbeten vid Malmöhus läns sjukvårdsinrättningar i Lund.

Motionen hänvisades till statsutskottet.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av femte huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga; samt

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till oförutsedda utgifter;

bankoutskottets memorial nr 24, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om bankoutskottets utlåtande nr 23, i anledning av väckt motion angående förbättring genom statens medverkan av pensioner utav äldre typ till änkor efter befattningshavare i statens tjänst;

lagutskottens memorial nr 1, i anledning av remiss från båda kamrarna av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 30 och 31 §§ i lagen den 1 juli 1898 (nr 66) om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige; ävensom

första lagutskottets utlåtande nr 13, i anledning av väckt motion om återinförande i lagen med vissa bestämmelser rörande hyra av föreskrifter angående påföljder vid oskäligen hyresanspråk.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2.06 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Fredagen den 4 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 3.30 e. m.

Herr statsrådet *Thyrén* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 194, med förslag till lag med vissa bestämmelser om bötesstraffet (böteslag); och
nr 195, angående f. d. justitierådet Karl Johan Wilhelm Sjögrens överflyttande å allmänna indragningsstaten.

Justerades protokollen för den 26 nästlidne februari och den 1 innevarande månad.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Med åberopande av bifogade läkarintyg får jag härmed vördsamt anhålla om ledighet från riksdagsgörömlen under tiden 4—20 mars.
Stockholm den 3 mars 1925.

C. E. Svensson.

Härmed intygas, att överdirektör C. E. Svensson på grund av sjukdom oundgängligen är i behov av tre veckors ledighet från riksdagsarbetet.
Stockholm den 1 mars 1927.

Gösta Forssell,
leg. läkare.

Den begärda ledigheten beviljades.

Herr talmannen tillkännagav, att vaktmästaren hos kammaren R. Hagqvist entledigats från sin ifrågavarande befattning och att till vaktmästare efter honom antagits S. Nilsson.

Anmäldes och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse nr 11, till Konungen, angående regleringen för budgetåret 1927—1928 av utgifterna under riksstatens elfte huvudtitel, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss ändring i grunderna för förvaltningen av den i 19 § av lagen den 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete omförmälda fond m. m.;

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående restitution i visst fall av för mycket erlagd arvskatt;

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående efterskänkande av kronans rätt till danaarv efter hemmansägaren Nils Peter Svensson från Ullevi; samt

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till avlöningsreglemente för officerare, underofficerare samt civilmilitära beställningshavare på aktiv stat m. fl. vid försvarsväsendet jämte i ämnet väckta motioner.

Anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse nr 54, till Konungen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 12 § i lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk.

Anmäldes och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 5, i anledning av väckt motion med förslag att talmännen i riksdagens kamrar må väljas för tiden intill nästkommande riksdag; och

nr 6, i anledning av väckt motion angående minskning av antalet ledamöter i riksdagen kamrar; ävensom

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 8, i anledning av väckt motion angående vissa ändringar i lagen angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom;

nr 9, i anledning av väckt motion angående undanröjande av konflikter mellan den s. k. förbudslagen för bolagsförvärv och den s. k. bulvanlagen; samt

nr 10, i anledning av väckt motion angående mera betryggande bestämmelser om avstyckning av fastighets huvudsakliga jordbruk.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 179, angående ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 182, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom m. m.

Kungl. proposition ang. ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

Herr Lindhagen: Herr talman! Då nu omsider den sociala arrendelagen efter en lång och smärtsam födslovända har framförts på riksdagens bord, så anser jag mig böra begagna detta högtidliga tillfälle att uttala några faderskapsvälsignelser över det nyfödda barnet.

Jag har ju haft en mycket kort tid att bereda mig, så att jag endast kunnat flyktigt se igenom lagtexten och något av motiveringen, men jag anser i alla fall, att uppmärksamheten bör fästas på att ett sådant förslag nu föreligger, så att det inte måtte drunkna i ligkiltighetens och kompromissens anda, och därför begagnar jag redan detta tillfälle att påminna om lagförslaget existens.

Jag har begärt ordet för att yttra något å arrendatorsklassens vägnar, och om jag i det följande använder uttrycken förbättring och försämring i lagar och lagförslag, så är det bara ur arrendatorernas synpunkt. Man kan ju ur andra synpunkter ha motsatt uppfattning. Jag anser, att det vid detta tillfälle bör sägas något ur arrendatorsklassens synpunkt, ty de börja först nu kunna i någon mån få vara med om denna sak. Visserligen har jordkommissionen avgivit ett förslag, och dess instruktion var byggd på att man skulle söka tillgodose denna arrendatorsklass i och för sig utan hänsyn till olika partimeningar. Men detta förslag har inte lagts till grund för den ifrågavarande regeringspropositionen, ehuru jag måste säga, att förslaget nog finnes där ändå, ty det ligger till grund för jordsakkunnigas förslag, och de jordsakkunnigas förslag ligger till grund för regeringspropositionen, på samma gång som jordkommissionens förslag ytterst utgör en fortsättning på norrlandskommitténs förslag. Den nya kommittén har ju inte kunnat särskilt representera arrendatorsklassen. Den hade sin speciella instruktion, som jag läste upp vid remissdebatten, och den var ju också sammansatt av fyra hemmansägare, så att man kan inte säga, att i denna kommitté arrendatorsklassen som sådan på något sätt varit representerad. Vidare återfinna ju herrarna i propositionen en mycket lång och vidlyftig redogörelse för vad vederbörande ämbetsverk och deras vederlikar yttrat, och det är — som jag tillåtit mig under riksdagarna flera gånger påpeka och även motionsvis göra erinringar emot — en ganska bakvänd ordning, att till grund för alla dessa sociala lagförslag, som komma fram, tronar i propositionerna deras naturliga motståndares argumentering, som går ut på att väcka antingen direkt opposition eller ligkiltighet för dem, under det att de synpunkter, som å andra sidan bort få göra sig gällande, i mycket ringa mån kommit till uttryck i utredningen. Propositionen talar också knappast vid ett enda tillfälle om jordkommissionen, utan det är hela tiden jordsakkunniga och deras förslag, som ligger till grund för det hela.

Nu är det ju emellertid så, att även jordkommissionens förslag undergått vederbörlig behandling, och vederbörande ämbetsverk ha hörts däröver, men vad de i det sammanhanget yttrat, få vi inte veta. Det kan ju också vara ligkiltigt, ty de ha väl överhuvud sagt detsamma som de sedan sagt om de jordsakkunnigas förslag. Jag har emellertid tillåtit mig att förra juni månad på grund av min plikt och mitt intresse för saken inlämna en särskild inlägga till Kungl. Maj:t, där jag sökt, så gott jag kunnat efter den korta förberedelsen, göra erinringar mot de jordsakkunnigas förslag. Med mycket ovanligt tillmötesgående, får jag säga — jag tycker att det *bör* ske, men det brukar ju inte alltid ske, som bör ske — har den nuvarande justitieministern remitterat även mina erinringar till vederbörande ämbetsverk. Det förefaller dock som om de inte gjort vidare intryck, ty jag kan ej finna, att man inlåtit sig på någon som helst diskussion över dem, om jag undantar lantbruksstyrelsen, vil-

Kungl. proposition ang. ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

(Forts.)

ken instämt med herr Lindhagen på en punkt, räddande mig från den totala glömskan i de återgivna yttrandena — såvida inte redaktören ansett mitt inlägg så obetydligt, att därför gjorda erinringar inte kommit med. Och när nu propositionen framlägges, får man veta, att ett sådant förslag inkommit. På några rader återges abrupt innehållet, ehuru det in extenso omfattar inte mindre än 14 trycksidor. Jag vet inte, om det strider mot våra grundlagar, men mot de gudomliga lagarna strider det inte, att inlagen fått avtryckas jämte övriga vederbörandes yttranden. Kanske jag dock inte heller får anses som en vederbörande där, men jag får väl bli det i riksdagen i stället, så gott jag kan. Så var det ju också två arrendatorskongresser, som ryckt in av självbevarelsedrift, en för Norrland och en för Närke och Värmland, tror jag, och de ha också inkommit med sina utlåtanden och gjort uppvaktningar. Därom finnes ingenting nämnt i propositionen, men jag tycker verkligen, att med den frigjordhet, som justitieministern i annat avseende tillåtit sig från gammal kutym, dessa utlåtanden borde ha avtryckts i propositionen som motvikt mot detta kompakta utlåtande från vederbörande ämbetsverk. Detta är nu inte någon anmärkning mot regeringen, ty den har väl inte vågat alltför mycket, men jag tycker, att så borde ha skett.

Vilken är nu situationen för närvarande? Jo, jordkommissionen föreslog en speciallag för sociala arrenden, byggd på förbättring av norrlandslagstiftningen, samt förordade, att den i detta förbättrade skick skulle utsträckas att enhetligt gälla över hela riket. Jordsakkunniga ha också velat få en arrendelag genomförd, likformig för hela riket. Den är byggd på försämring däremot av norrlandslagstiftningen, och i det skicket ha de jordsakkunniga velat, att den också skulle gå ut över Norrland och Dalarna. Regeringen har bibehållit norrlandslagstiftningen som en speciallag för de provinser, som däri avses. Gränsen var från början godtycklig, men den politiska opportuniteten har väl gjort, att regeringen, som inte vågat följa jordkommissionens förslag, tydligen har ansett, att den i alla händelser inte rimligen kunde föreslå riksdagen att försämra norrlandslagstiftningen för de trakterna, som den gällde, då alla tidigare utredningar hittills t. o. m. haft i uppdrag från regeringen att förbättra densamma. Nu föreligger således en speciallag för det gamla området, och sedan har regeringen här, icke utsträckt den att gälla för det övriga riket, men medtagit Värmland, vilket är en ljuspunkt i regeringens förslag, som också påkallats av förhållandena, då ju norrlandslagstiftningen i övriga delar gäller för Värmland, men ej såvitt angår den sociala arrendelagen. Man måste i detta sammanhang ständigt fråga sig — som vi gjort under tjugo år i riksdagen — varför Dalsland, som har precis samma kynne som Värmland, aldrig någonsin i denna generation skall kunna få komma med i den här lagstiftningen, trots en del andrakammarbeslut därom. Men Dalsland tycks vara en tillspillogiven landsdel. Den är också så liten, att den inte kan imponera på oss genom sina kvantiteter!

Vad nu angår det övriga riket, så har regeringen följt de jordsakkunniga och inarbetat de sociala kapitlen i den allmänna arrendelagen. Men den har vidtagit en och annan förbättring i det avseendet, och t. o. m. en ganska grundväsentlig förbättring. Vidare har regeringen också bibehållit de jordsakkunnigas förslag att i viss mån låta den sociala arrendelagen gälla även fideikommiss och enskilda gods i södra och mellersta Sverige, ehuru i mycket begränsad omfattning.

Om jag nu först övergår till att säga några ord om frågan, på vad sätt man sökt inarbeta lagstiftningen för södra och mellersta Sverige i den allmänna arrendelagen, så ha ju alltid vi för vår del, som voro med på norrlandslagstiftningens tid, förundrat oss över varför man vill så komplicera lagtexten och inte låta den speciellt sociala lagen vara en lag för sig, som i sig se-

dan åberopar de paragrafer i den andra lagen, vilka även skola bli gällande i den sociala. Men numera hör till de mera konservativa partiernas stora insats — och jag har inte kunnat förstå, att det kan bero på annat än att man därigenom velat lägga kapson på det sociala elementet — att detta inte skulle framstå som något särskilt för sig, att det inte skulle få svälla ut alltför mycket, utan man ville säga, att det var bara en del av den allmänna lagen, och därigenom bleve det sociala momentet mindre framträdande. Ja, kanske fick man, när allt kom omkring, inte rum i den allmänna civillagen för så många sociala inlägg, och därför måste man tilläventyrs avstå från desamma. Lagrådet har också tyckt, att det var underligt, men har inte velat göra några invändningar, märkvärdigt nog. Lagrådet har dock sagt, att framdeles få vi bryta ut det igen. Detta har justitieministern inte lätsats om i sin motivering, såvitt jag funnit, utan han har hoppat över vad lagrådet sagt, att för tillfället är det kanske inte värt att bråka om det, men framdeles kan man åter upptaga frågan, och det är ju klokt gjort av justitieministern. Det är måhända svårt för en regering att bryta ut en sådan där insmugglad lagstiftning på främmande område, ty det skulle bli en del omredigeringsfrågor, och så skulle man inte ha den politiska chansen, som alltid består i att man tillmötesgår önskemål i viss form för en lag, som begärts från de konservativa partierna i riksdagen. Jag förstår det alltså, men jag hoppas i varje fall på en tid, då man får bryta ut det igen som här med möda och omak blivit insmugglat i den allmänna civillagen.

En annan fråga, som man måste ställa sig, är, varför inte norrlandslagstiftningen i förbättrat skick skall gälla för hela riket. Detta bygger på den uppfattning, som uttalas från den i jordfrågor konservativa riktningen i riksdagen, att det är så olika förhållanden i riket. Om Norrland har man i riksdagen alltid sagt: Ja, där behövs en särskild lagstiftning, där står man inför ett fullbordat faktum, men i södra Sverige råda andra förhållanden. För det första finnes det, när det gäller, vad en arrendator behöver i socialt avseende för att bli självständig, ingen skillnad, såvitt jag förstår, mellan Norrbotten och Skåne. Herrarna skulle läsa, vilka ampra skrivelser arrendatorer i Skånes skogsbygder sänt även till jordkommissionen, och där anslogos precis samma toner som av arrendatorerna i det översta och övriga delar av Norrland. En arrendator behöver en viss arrendetid. Han behöver samma trygghet, och solen skiner på honom och det regnar på hans mark likaväl nere i Skåne som uppe i Norrland. Det finnes ingen anledning att göra denna åtskillnad annat än av politiska hänsyn, vilka i vår tid börjat spela allt större och större roll vid avgörandet av sådana här frågor.

Sedan ha vi den stora frågan, om enskilda godsägares och fideikommissinnehavares arrendegårdar skola få vara med i detta fall på samma sätt som bolagens. Detta är en ny fråga, som vi icke kände till förr, men som uppkom genom bildandet av riksförbundet och bondeförbundet. Riksförbundet ville icke ha dem med förmodligen därför, att det till stor del bestod av godsägare, och däröver förundrar jag mig icke. Det är ju klart, att det är lättare för mig att inse, att här behövs ett skydd, än för dem, som skola bära svårigheterna. En arrendator hos dem är dock lika beroende som en arrendator hos andra. Vad som skulle vara särskilt behjärtansvärt är, att enskilda godsägare ofta kunna vara så fattiga, att de icke ha råd att bygga husen så, som bolagen kunna göra. Detta må vara behjärtansvärt, ty det kan icke vara lagens mening att ruinera en person, utan meningen måste vara, att han skall åstadkomma det, som är skäligen och billigt.

Här har nu blivit en slags kompromiss, som nog kommer att bekännas särskilt av bondeförbundet, något som vi fingo bevis för under remissdebatten. Det beror kanske därpå, att bondeförbundet lärt av riksförbundet, med vil-

Kungl. proposition ang. ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.
(Forts.)

Kungl. proposition ang. ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

(Forts.)

ket det blivit inkorporerat. Ty det gamla bondeförbundet, som mera var en avläggare av liberalismen från den tiden, hade icke någon sådan uppfattning. Bondeförbundet har nu i alla fall blivit ett riksförbund, och det är då klart, att opposition skall komma från det hållet.

Nu ha de jordsakkunniga skattat något åt, att även dessa arrendatorer skola få skydd, och det har regeringen också gjort. De skola få lika lång arrendetid, men det är, såsom jag tror, byggnadsskyldighet, som icke skall åligga dem, åtminstone icke för närvarande.

Sedan ha vi en annan sak, som förvänat åtminstone mig ganska mycket, i de jordsakkunnigas förslag, och det är, att de jordsakkunniga vilja aldeles befria de så kallade enskilda spekulanterna, som dock togos med i den norrländska arrende- och vanhävdslagstiftningen, från att drabbas av denna lagstiftning, och man har därför inskränkt lagen till att gälla endast dem, som idka industri eller yrkesmässig skogshantering eller huru det nu står. På detta sätt skulle alla dessa av landet så fruktade småköpare få fri marknad även på detta område, vilket skulle göra, att förbudslagen för bolagen bleve utan värde och lika gärna skulle kunna avskaffas. Jag trodde, att jag i min inlaga till regeringen hade givit goda skäl för, att det icke är någon rim, och reson i detta, men i det till lagrådet remitterade förslaget bibehölls dock denna vidunderlighet. Sedan tyckte emellertid lagrådet, att detta gick i all rimlighets namn icke an, och regeringen har nu böjt sig för lagrådets auktoritet. Jag hoppas, att regeringen redan från början funnit, att förnuftet är på min och lagrådets sida.

Vidare ha vi en av de allra största frågor, som föreligga, en fråga, som kanske kommer att vålla de största striderna i riksdagen, nämligen frågan om optionsrätten. Jordkommissionen ansåg, att bland de förbättringar i norrlandslagstiftningen, som gav sig själv och som därför påyrkades var, att den i den norrländska arrendelagen stadgade 15-åriga arrendeperioden borde bibehållas. De jordsakkunniga slopade detta och delade upp 15-årsperioden i tre 5-årsperioder. Därjämte föreslog kommissionen, att efter de 15 årens utgång skulle börja en ny period på ytterligare 15 år. Icke när det gällde fideikommiss och godsägare i södra och mellersta Sverige, men i fråga om bolag voro alla — även herr Wohlin och herr Olsson i Kullenbergstorp — eniga om, att arrendatorerna skulle efter de 15 årens utgång få en ny optionsrätt på 15 år. Vi ansågo, att det borde vara självfallet, att en regering, en vänsterregering i all synnerhet, som den nuvarande regeringen är och även den förra var, även ur opportunitetssynpunkt skulle taga fasta på denna enighet. Men så kommo de 4 jordsakkunniga jordägarna och upplöste fullkomligt denna enighet.

Nu befaras, att de, som trodde, att det icke gick an att bjuda mindre än jordkommissionen föreslog, gå över på de jordsakkunnigas sida, och därigenom ha vi förlorat en stor chans, ett huvudsyfte, som man velat vinna efter norrlandslagstiftningens genomförande. Men vad gäller det här? Vad är det för idé uti, att en arrendator, sedan han suttit på jorden i 15 år och vuxit sig fast, skall tillspilloivas?

Nu menar propositionen: den omständigheten, att en arrendator suttit så länge utgör icke i och för sig något skäl att låta honom sitta ännu längre. Och arrendatorerna själva säga: när vi suttit på jordbruket de 15 åren, kommer man och säger: Ni äro för gamla, vi vilja ha ungt folk, adjö med eder! — Det är klart, att det förhåller sig på det sättet. Men varför skriver man då icke sådana skäl som: vi våga icke föreslå någonting annat, ty det skulle kanske icke samla majoritet i riksdagen. Jag tror, att detta är ett verkligt tillfälle, där man kunnat kämpa i riksdagen om majoriteten, och sedan skulle sammanjämkningen mellan kamrarna avgjort, hurudant beslutet skulle vara. En social

arrendelag bör väl se till, att familjerna få behålla det hem de ha, så att de få sitta kvar. Icke är det någon olägenhet ute på landet av, att småbönder få behålla sin jord utöver 15 år, men då det blir fråga om en arrendator, som ju också bör skyddas och förhjälpas till att kunna behålla sitt hem, då säger man: det går icke för sig ur bolagssynpunkt. Därmed menas, fastän man begagnar andra motiv, att man kan göra sig av med dem, då de bli äldre. Man får se till, att de fullgöra sina skyldigheter enligt arrendekontrakten — antingen få de själva göra det eller få de leja folk eller låta sina barn göra det, det är deras ensak — något annat ha statsmakterna icke att lägga sig i.

Var jag reste i somras, hörde jag arrendatorer säga, att det värsta i förslaget vore, att de icke kunde få någon trygghet på ålderdomen, något som de alltid hoppats på. Denna sak kan således icke undgå att bli föremål för mycket allvarliga diskussioner i riksdagen, och det skulle vara ganska tacknämligt, ifall man också från regeringshåll sade ifrån, att regeringen icke vill vägra bifall till ett sådant förslag, om det skulle gå igenom i riksdagen, och att det är endast av opportunitetsskäl som regeringen avstått därifrån.

Vidare föreslog jordkommissionen, att lagstiftningen skulle få retroaktiv verkan i vissa avseenden. Det var nämligen så, att norrlandskommittén föreslagit, att arrendelagen skulle i vissa punkter få återverkande kraft på de arrendatorer, som suttit där förut på grund av gamla kontrakt. Men när detta förslag kom till den dåvarande liberala regeringen, sade dess jurister: en civillag kan aldrig givas återverkande kraft, och därför fick lagen icke det. Vad inträffade nu? Jo, att hela denna generation av norrländska arrendatorer, som trodde att man nu skulle komma med något till dem, fingo veta, att det icke var för dem, utan för nästa generation och att bolagen — var och en ser ju på eget bästa, och jag klandrar icke bolagen för det — skyndade sig att innan den nya lagen trädde i kraft få så många nya kontrakt som möjligt, så att arrendatorerna icke skulle få någon nytta av den nya lagen.

Jordkommissionen har velat, att ett sådant spektakel icke skall upprepas, så att den nu levande generationen av arrendatorer skall slippa att stå där med lång näsa liksom den förra. Vi böra ju lära något av erfarenheten. Jag ser att lagrådet till och med har föreslagit någonting sådant, men regeringen står på samma ståndpunkt, som den liberala regeringens jurister gjorde för många år sedan, att någon retroaktiv kraft icke får förekomma. Det kan naturligtvis icke heller undgås att man väcker betänkligheter i riksdagen i den nu levande arrendatorsklassens intresse.

Slutligen vill jag med förbigående av detaljer, ty de äro många i detta viktiga ämne, tala om lagens effektivitet. Jordkommissionen förstod, att lagarna måste göras effektiva och föreslog därför också en organisation för den sociala jordfrågans omvårdnad. Åt detta organ skulle överlämnas att övervaka lagarnas effektivitet, och lagarna skulle hänvisa till detta organ. Innan man fick en sådan organisation, måste varje lag sörja för sin effektivitet och det skulle jordkommissionen också ha gjort, när den avlämnade sitt förslag. Den tänkte icke på det i första omgången, den hade gjort sina organisationslagar, men den borde ha tänkt på, att man, innan förslaget gick igenom, borde haft detta alternativ. Min mening var också att taga upp den saken, innan vi avlämnade förslaget till social arrendelag. Men då fingo vi den thorssonska Geddesyxan över oss med befallning att sluta våra arbeten tämligen snart.

Det är ju givet, att ingen människa vet, vad som tilldrager sig däruppe i vinklar och vrår i fråga om lagens tillämpning. Det finns ingen kontroll på det. Hos deltagarna i den arrendatorskongress, som var samlad i Bräcke förra hösten och som också jag bevistade, var det en allmänt omfattad och självklar sak, att norrlandslagstiftningen i många fall icke efterlevdes. Man hade icke fått några kontrakt, och var det någon, som ställde sig i spetsen för arrendators-

Kungl. proposition ang. ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.
(Forts.)

Kungl. proposition ang. ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.
(Forts.)

organisationen, så uppstodo särskilda svårigheter att slå sig fram — påstodo de — till en tillämpning av norrlandslagstiftningen.

Ett sådant spektakel får väl icke fort fara. Det blir därför inom riksdagen som man får försöka att föra fram denna fråga, fastän jag förstår, att det är svårt för regeringen att hitta på någonting, när man icke har någon allmän organisation att falla tillbaka på. Icke heller vet jag, om det är regeringens mening att arbeta på, att en sådan organisation skall komma till stånd i den sociala jordfrågan.

Ja, det enda önskemål jag har är, att man i denna stora, omfattande fråga skall låta sakens natur och icke kompromissanda och fanflykt spela någon större roll. Var och en bör försöka gå till rätta med själva saken, och det bör bli först här i riksdagen och icke såsom hittills inom regeringarna som man börjar att sammanjämka de olika meningarna till en konturlös grå massa utan mänskliga idéer. Denna sammanjämkning skall, såsom grundlagen föreskriver, äga rum först sedan kamrarna fattat sina beslut efter förslag av vederbörande utskott.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades ifrågavarande kungl. proposition till behandling av lagutskott.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas det i anledning av propositionen inom kammaren nu avgivna yttrandet.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 191, med förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk.

Herr statsrådet *Meurling* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 192, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 12 och 41 §§ stadgan om skjutsväsendet den 22 juni 1911 (nr 63).

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 24 och 25.

Föredrogs och lades till handlingarna bankoutskottets memorial nr 24, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om bankoutskottets utlåtande nr 23, i anledning av väckt motion angående förbättring genom statens medverkan av pensioner utav äldre typ till änkor efter befattningshavare i statens tjänst.

Ang. återlämnande från lagutskotten av en dit remitterad kungl. proposition.

Föredrogs lagutskottens memorial nr 1, i anledning av remiss från båda kamrarna av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 30 och 31 §§ i lagen den 1 juli 1898 (nr 66) om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige.

Detta memorial lydde:

»Riksdagens båda kamrar hava till behandling av lagutskott hänvisat Kungl. Maj:ts proposition nr 121 med förslag till lag angående ändrad lydelse av 30 och 31 §§ i lagen den 1 juli 1898 (nr 66) om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige samt till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 120 med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 8 november 1912 om rätt till jakt m. m.

Då de i propositionen nr 121 föreslagna ändringarna i renbeteslagen, vilka avse lapparnas förmåner beträffande jakt och fiske, äga nära samband med det i propositionen nr 120 framlagda förslaget rörande vissa ändringar i jaktlagen samt det på grund härav synes lämpligt, att även propositionen nr 121 behandlas av jordbruksutskottet, få lagutskotten hemställa, att propositionen nr 121 må till riksdagens kamrar återlämnas.»

Ang. återlämnande från lagutskotten av en dit remitterad kungl. proposition.
(Forts.)

Herr förste vice talmannen: Kammarens beslut att remittera den ifrågasvarande kungl. propositionen till lagutskott synes stå i överensstämmelse med grundlagens bud. Lagutskottens nyss föredragna framställning om rätt att återlämna propositionen till kamrarna motiveras ej heller därmed, att propositionen icke skulle tillhöra lagutskotts befattning. Däremot åberopas lämpligheten av att detta ärende finge behandlas av samma utskott, nämligen jordbruksutskottet, som har att handlägga Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i vissa delar av lagen om rätt till jakt m. m. Då detta *lämplighets*skäl icke kan fränkännas ett visst fog, och då det med hänsyn till innehållet i de paragrafer i renbeteslagen, som avses i den kungl. propositionen, synes kunna även ur formell synpunkt försvaras att remittera jämväl denna proposition till jordbruksutskottet, får jag hemställa, att kammaren måtte bifalla utskottets hemställan samt hänvisa ifrågasvarande kungl. proposition till jordbruksutskottet.

Efter härmed slutad överläggning beslöt kammaren i enlighet med vad herr förste vice talmannen hemställt, att bifalla lagutskottens i föreliggande memorial gjorda hemställan samt att hänvisa ifrågasvarande kungl. proposition till jordbruksutskottet.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran första lagutskottets utlåtande nr 13.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner hänvisades dessa, nr 192 till jordbruksutskottet, nr 194 till behandling av lagutskott och nr 195 till bankoutskottet.

Herr **Lindhagen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag ber att få föreslå, att kammaren måtte besluta, att motionstiden för proposition nr 182, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom m. m., och för proposition nr 191, med förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk, skall utsträckas till det plenum, som infaller näst efter 20 dagar från propositionernas avlämnande. Ett liknande yrkande har redan bifallits av andra kammaren.

Detta förslag antogs.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.09 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.